

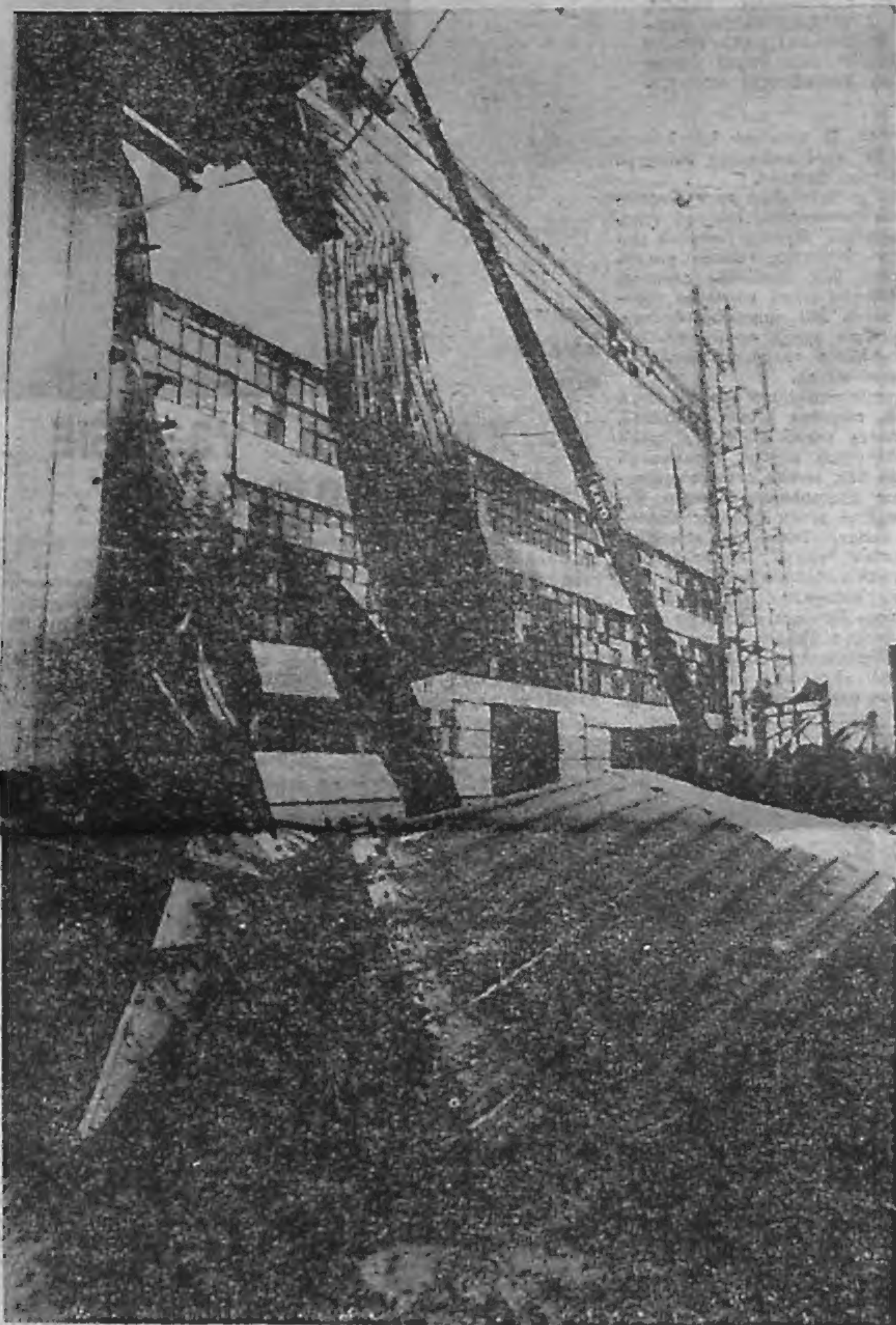
ДОЛСОН
ХОНОГТО
НЭГЭ УДАА
ГАРАНА

Зуряадай Залуушуул

БУРЯДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИЙН ОРГАН

Суббото,
Февраллин 3,
1990 он
№6 (7065)

СЭН 5 МҮНГЭН.

АВАРИ

ТЭНЭРЭЛГЭНЭЭ БОЛОЖО, ЯНВАРИЙН 23-НАЙ ЭРТЭ ҮГЛӨӨГҮҮР ГА-
ЛУУТА-НУУРАЙ ГРЭС-ЭЙ ХОЕРДОХИ ЭЭЛЖЭЭНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИЙН КОР,
ПУС НИЛЭЭД ЕХЭЭР ДОНОЛОО. ТЭНЭРЭЛГҮЙН «СУУРЯАН» БУРЯД
ОРОН СООГУУР НИЛЭЭД УДААН СУУРЯАТАН ЗЭДЭЛХЭ ХА.

«НАРИИХАН газартаа тэнэрэнгүй аажоо» тэнэн онгон үгэ зүйтэйгөөр
лэ мүндэгов өһотой. Бидэ энээндэ эгнэхэ баатай болоо нэмдн. Байгша
үбэл гушэ гаран градус шэмэрүүн хүйтэн болоно. Хэрин тинхэдэ нимэ
өхэ аюул болоод байна бшуу...

5-дахн энэрсблогой худалжэ байһан пылесистема соо тэнэрэлтэ
болошоо. Тэлэн болоходоо, нэгэшье хүм аюулда ороогүй, хохидоо-
гүй «Бурятэнерго» гэхэн үйлэдбэрийн нэгэдэлэй генеральна дирек-
тор Г. О. Борисовай мэдэрхэнэй өһоор энэмнэй боложо байдаг нимэр-
хүү аюулай эгэл-өхнүүдэй нэгэн болоно. Тэрэнэй асарһан хохидол-
нууд үшөөл тооложо гэрэгдээгүй, багсаэмжэлэн өбөхдө, тэрэ зургаан
тоотой бэйха янзотэй. Худалжэ байһан 5 блогүүдэй мүнөө 3-ниинь
лэ худэлнэ хэ юм. Ийн энэһнээ уламжалан, зайн галаар хангуул-
даг Буряадай, манай хүршэнэр Шэтын область болон МНР нилээд
хүшэр байдэлдэ оробо. «Бурятэнерго» диспетчерскэ албантай
хүбшөөһэнэй өһоор, промышленна предприятинууд болон гэр байрын-
коммунальна ажлын тиймэрхүү албангууд зайн галаар дуталдахгүйн
тула сэг үргэлжэ зайн галые болжуулжа байдаг. Г. О. Борисовай
хэлэһэнэй өһоор, нимэрхүү байдал хоёр-гурба һара соо үргэлжэлэ

Тэнэрэлгын аюулай шалтаганууды тухай комисси тодорхойлно
бээ. Гэхэ зуура, Геннадий Очироваичай хэлэһэнэй өһоор, проект соо
хэрэвэлгдэһэн нарижуулэн һайжаруулагдаагүй пылесистемын хэрэгсэл-
нүүд аюулай гол шалтагануудай нэгэн болоно гэжэ нэрлэхэ хэрэг-
тэй. Бодото дээрэ тиймэшье байгаа ха. Энээн түшээ уридшалан хэлээд
яхамнэйб. Гэбшье нэгэ һонирхолтой баримта тухай мэдээсэдэ болохо.

Аюулай болохонгоо урда тээхжэ ВЭМ-эй техникийн аюулгүйе сахиха
талаар ахалгаша инженер С. Воропаев «Энергостроитель» гэхэн олон
хэлэгээр гарадаг газетын редакцияда «Иймээр байбал, аюул боложо ма-
гадгүй...» гэхэн гаршатай статья асаржа үгэһэниний гайхалтай байна.
Тэндэһэнэ хэдэн нимэ мэдүүлэлнүүдэ хэрүүлэлдн: «Гэнсэ энэл шал-
таганээр (энэнь болоһон аюулай шалтагануудай нэгэн байгаа ха—
автор) үнгэрэгшэ жэлэй декабрь һарада 5-дахн блогто түймэр гэр-
шоо һэн. Энэ хойшолуулшагүй ямар нэгэ хэмжээ ябуулга дары түр-
гэнээр абахые бээдхэхэ зэргэтэй байгаа гэжэ һанагдана. Гэхэ зуура,
мүнөөшье хүртээрэ юунышье хувилаггүй... Тэнэржэ боломоор аюултай
байдал гэжэ хэлэхэдэ болохо. ГРЭС-эй дирекцийн зүгһөө һаназ амараар
хандаха ябадал намда ойлгогдонотуй... Аюулга үшөөрэй үйлдэртэй ба-
римтын һүүлээр лэ хэмжээ ябуулганууды абадаг урдэнэмнэй заншал-
нууд бүхэн байһаар зэндээ гэхшэ ха».

Статьягай типографияда ороод байхадань, С. Воропаевай уридшэ-
лэн хэлэһэнэй өһоор, аюул болошол, Тэрэ соо хараһан мэтэ байгаа
хэ...

В. ЛЕОНОВ, манай норг.

КОЗЬМА ПРУТКОВ

ЭНДГҮРЭЭ...

ИНВАРИН ТЭН БАГААР ГЕОФИЗИК АБРАМОВАЙ УРИДШАЛАН ХЭЛЭНЭЭЙ ЕНООР, МУЙСКА РАЙОНОЙ ХҮН ЗОН ХҮЛГӨӨД АБААН БАЙХА. «АЛДАНАЙ ХҮДЭЛМЭРИШЭН» (ШЭ-ТН ОБЛАСТ) ГЭНЭН РАЙОНОННО ГАЗЕТЭДЭ ТОЛИЛОГДОХОН ГАЗАР ЕХЭЭР ХҮДЭЛХЭ ГЭНЭН ТЭРЭНЭЙ ТЭМДЭГЛЭЛ ХҮН БҮХЭН УНШАА ЖОМ. МАНАЙ КОРРЕСПОНДЕНТ ЭНЭ ҮЙЛЭ ХЭРЭГ ТУШАА ТАЙЛБАРЛТА ХЭЖЭ ҮГЭХЭ ГҮЙЛТАЙГААР КПСС-ЭЙ МУЙСКА РАЙКОМОН НЭГЭДЭ-ХИ СЕКРЕТАРЬ А. М. ЧЕСНОВТОВ ХАНДАА.

«АРМЕНИДЭ газар ехээр хүдэлхэ гэж уридшалан хэлэнэ, абаралдаан байгаа гэж Абрамов батална. Энээнхээ гадна, тэр 1989 оной декабрийн 21—22-то, хүүлээрн декабрийн 30-да манай региондо газар хүдэлхэ гэж тэр хэлэнэ байна. Тэрэнэй хэлэнэний өноор газар хүдэлхэ гүй бшуу.

хүүлшн болзорьонь хунааж, 1990 оной январийн 29-өө фе-рварийн 4 болотор газар хүдэлхэ гэж тэр хэлээ, Тикмэхээ Шэтын областийн зүүн хойто зүгтөө Икаби поселогой хажуунаа хүдэлхэ гэж тэр хэлэнэ байна. Абрамовай баталһанай өноор, газар 12 балл хүсэтэйгээр хүдэлхэ байгаа юм ха.

Тажимгоо Икаби хүртээр 260 километр зайтай байгааһаа хаань, хүн зон тон ехээр ханаагаа зобожо, хүлгэбэ. Январийн 16-да нотагай радиогоор би хоер дэ-жин хэлээб.

Би Эрхүүгэй газарай хүрлэнэй институттай, СССР-эй Наукауудай академин байгааһаа хэрхлээд институттай (Москва) теле-

фоноор хөөрлээб. Мүн Киевэй тусхай шэглэлтэй институттай хөөрлэдэнэ байнаб. Хүн зоной дунда ойгууламжын хүдэлмэри үн-гэргэхин тула энэ институттай бүлэг мэргэжэлтэд ишэ ерэнхэй, Иймэ зорилготойгоор Новосибирский Наукауудай академи баһал энэ хүдэлмэридэ оролсоо.

Эрдэмэй үндэһөөр хараад үзэхэдэ, Абрамов худалаар хэлээ. Дэлхэйн практикада хүн түрэлтэнэй ажаһууһан сагта нэгэл региондо газарай хоер дэжин ехээр хүдэлхэйн үшөр байгаагүй юм.

Иймэ ехээр газарай хүдэлхын тула газарай хүрлэнэ нилээд ехэ хүсэн сугларха ээргэтэй. Газарай хүдэлхэйнэй хүүлээр тэрэнэй хүсэн буурадаг. Тэрэнэй дэхээд суглархын тула 120—150 жэл хэрэгтэй болодог.

Манай региондо 32 жэлэй урда тээ, 1957 ондо 8—9 балл хүсэтэйгээр газар хүдэлхэ хнж.

Газарай хүрлэнэ шэнжэлдэг институтта эдэ үдэрнүүдтэ япон сейсмологуудай бүлэг байгаа. Мүнөөнэй эрдэм наука удаан болзорой прогнозууды хэхэ өргө

олгоһон 20 үдэрһөө 1,5—2 нара хүртээр арга методууд байхагүй гэж тэдэ батална.

Хэрбээ тухайлһан арга боломжоо уламжалан, газарай хүдэлхэе һаа, Муйска районой хүн зондо ханаагаа зобохо үндэһэ баримта үгэ. Икабиһаа эхилээд, тухайлһан асуулай эпицентр хүртээр зайнь 260 километр болоно бшуу. Гэхэ зуура, оройдоол 50—60 километр градустал хандарал боложо магад.

хүүлэй жэлнүүдтэ совет хүнүүд элдэб аюулһаа айдаг болонхой. Урдандаа элдэб аюулнууд тухай хэлэлхүүдтэ юуһа бэшэдэггүй байһан һаа, мүнөө олондо мэдээсэлгын дэлгэрлэнэй хүүлээр бүхы юумэн тухай бэшэдэг болонхой гэшээ. Тикмэхээ нимэрхүү байдалда элдэб абаралдгад хүнүүдэй найдалье өөрингөө аша туһада шадамаар хэрхлэнэ.

Козьма Прутков тэрэ үедэ ингэж хэлэнэ байдаг: «Нэгэ дэжин худалаар хэлэнэ шамда хэн этгэхэхэ?». Ухаатай сэтсн Козьма Прутков ехээр эндүүрлэн байба ха. Манай корр.

ДМИТРИЙ
АЛТАЕВАЯ
ФОТО.

ХАРАЖА ҮЗЭХЫЕ
НАЙДУУЛНАБ

Юрий Ястребов — Селенгинск ЦКК-тай ВЛКСМ-эй комитетэй секретарь, 1960 ондо түрэн, КПСС-эй, ВЛКСМ-эй гэшүүн. 1979 ондо Селенгинск индустриальна техникум дүүргээд, флотто ал-бада үнэргөө. 1982 онһоо сле-сарээр хүдэлнэ, хүүлээрн ЦКК дээрэ түхээрлэнүүдтэ зөһөба-рилха талаар мастераар хүдэлжэ эхилээ. 1985 ондо ВЛКСМ-эй райком МВД-дэ хүдэлхынэ эль-гээбэ. Милицийн Селенгинск от-деленийн уголовно бэдэрлтын оперуполномоченноор хүдэлөө. 1988 ондо ЦКК-тай комсомолой тоосоого-хунгалтын конференци дээрэ тэрэннэ комбинатай ВЛКСМ-эй комитетэй секретаряар хунгаа.

Селенгинскийн хунгуулийн 117-дохи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутатта кандидатаар ВЛКСМ-эй Кабанскийн райкомой пленум тэрэннэ дэбжүүлээ. Тэрэннэй нэгэ округһоо дэбжүүлэгдэнэ хүнүүд гээбэл: С. Томи-лова, «Селенгагропромстрой» трестын шукатур — шэрдэншэ, ВЛКСМ-эй гэшүүн, А. Л. Дубанов, Селенгинскийн машзаводой дирек-тор, В. Д. Климов, Селенгинскийн больницын ахамда врач.

Мүнөөдэр бидэ комсомолой кандидат Юрий Ястребовтай ма-най корреспондент С. Очировагай үнэргэлэн хөөрлээд таанадай анхарада дуредханабди.

— Конституцийн 6-дахы статья болтуулагдаагүй. Партийн райко-мой амарһае инструктор хүтэл-бэрлхы хүсэн байһан тула де-путатта анхараагүй байжа магад. Депутатай үүргэ ямар гэжэ ойл-годогбта!

— Конституцийн 6-дахы болон 7-дохы статьянууды дэмыл ха-ража үзөөгүй гэжэ ханааһа. Бүхы засаг Советүүдтэ дамжуулан үгэхэ хэрэгтэй. 1977 он болотор КПСС-эй хүтэлбэрлхы үүргэ ту-хай статья байгаагүй. Партийн бирагүй байдалда ороходонь, тэрэннэ хүүлээрн баталан абаа. КПСС-эй нэрэ хүндэ Конституцияр баталагдаа еһогүй, тэрэннэ ажал хэрэгүүдээрэ гэршлэн, нэрэ хүндэтэй болохо гэжэ тоо-лохо байноб.

Гансал коммунистууд болон бусад элдэб хүн зонудай түлөө-лэгшэд Советүүдтэ орохо ээргэ-тэй. Арадай хунгадамалай ямар байһанһаа нилээд олон асуудал-нууды шиндхлгэ дулдыдаха.

Депутатта кандидаттаа хунга-шадтай уулзалганууд дээрэ нимэр-хүү нилээд олон үгэнүүдтэ хэлэ-жэ найдүүлхы оролдодог: тэрэ энэ хэгдэхэ, ашаглалгада оруу-лагдаха, мундэлхэ гэхэ мэтэ. Мү-нөө би найдүүлһан үгэнүүдтэ хэлэхэ аргамнигүй. Хэрбээ ара-дай депутатаар хунгаа һаань, ажабайдалай табиһан асуудалуу-ды гүнзэгыгөөр хаража, бодоно

үзөөд, энээнэй хүүлээр юу хэтэб гэжэ шиндэхэ хэрэгтэй. Хунгал-тын урдахы кампанийн үедэ хун-гашадэйнгаа шиндхэгдээгүй асуу-далнууды тон һайнөөр шудалзаб.

— Юра, хунгалтын урдахы ямар платформотойбши!

— Комсомол намае канди-датаар дэбжүүлээ. Тикмэхээ ком-сомолой областной организациин хунгалтын урдахы платформо ми-нини платформын үндэһэн болоо. Энээнэй залуушуулай эрилтэнүү-дые хамгаалха болоно. Гэхэ зуу-ра, манай округто ганса залуу-шуул бэшэ, харин наһажаал хү-нүүд, хүтшэд, үбгэдүүд ажаһуу-даг. Тикмэхээ би тэдэнэй эрил-тэнүүды мэдэхэ ээргэтэйб. Гэр байрын, ээлжэнэй, больницануу-даар хангалтын асуудалууд оло-хон хүнүүдэй һанаа зобооно. Манай район аймагтар баян юм. Тэрэ маях, колбаса үйлдбэрлэ-дэг, загана олзоборилдог, зүгөөр, магазинууднай хоолон байдаг лэ. Эндэ эдэе хоол хубаарилгы хаража үзэхэ хэрэгтэй гэжэ ха-нанаб.

Гэр байрын асуудал эрд хур-саар тэбигдана. Тэрэннэ шинд-хэхэ гэжэ оролдохо шухала. Юуб гэхэдэ, предпряти бүхн өөрын мүнгэ зөөртэй, барилга хэжэ ша-даха аад, барилгын материал гүй байдаг. МЖК-гай хүдэлөө хүжөөхэ, залуушуудта ссуда үгэлгэ туйлаха хэрэгтэй.

Мүнөө хаа хаангүй ажаһын тоосоон нэбтэрүүлэгдэнэ. Штедуу-дые үсөөрүүлхэднэ, залуушуул ажалгүй үлхэнэ. Тикмэхээ КЗОТ-ые хубилгаха хэрэгтэй.

Зөрим залуушуул элдэб шалта-гаһаа уламжалан, дээдэ хур-гуулида хурха өргөгүй байдаг. Студентын хуража дээдэ хур-гуулитай болохын тула мүнгэ урьһаар үгэдэг баруунай оро-нуудай дүй дүршэлдэ анхарааа хандуулбал болохол байгаа.

— Республикын хамжиднэ шиндхэгдээгүй ямар асуудалууд шини ханаа зобооно!

— Буряад ороной экономиче-ска бээе даһан байдаг, РСФСР-эй бүридэл соо автономито рес-публикын статус дээшлүүлхэ ту-хай асуудал ханааһын зобооно. Бидэ БурАССР-эй Конституци хү-билгаха тухай Хуулийн проектэй танилсаха аргатай байгаабди. Нюусаар дуугаа үгөөд, аб адги-хангаар сэхэ хунгаа, нотагай Со-ветүүдтэ түрүүлэгшээрнэ хун-гаха тухай статьягай дэмжгдээ-гүй байһанһын халагламаар.

— Манай бодото ажабайдалһаа уламжалан, олон юумэн тулай-удан хөөрлэдэхэ болохо. Юу-дэб гэхэдэ, шиндхэгдээгүй асуу-далнууд дэһы һаа, олон бо-лошонхой. Хунгалтын урдахы та-биһан ажабайдалай табиһан асуудалуу-ды гүнзэгыгөөр хаража, бодоно

Азербайджанай ССР. Нацинүүд хоорондын хемороной үнэ сэм.

БИДЭ НЭГЭН БАЙХА ЗЭРГЭТЭЙБДИ!

«Жшээлхэдэ, титлеровскэ булимтарашадаһаа сүлөөлһэн Эстонидо, Латвида, Литвида, Молдавида ошоод байгаа һаа, гэртээ, Буряад орондоо мэтээр байха байһандаа нэжэглэнэб. Гэртээ байһандаа ад-лаар байхагүйб гээд ханааһа», гэжэ Борис Влади-мирович Мардоленов манай редакцида бэшээ. Тикмэхээ залуу уншагшадта хандаһан тэрэнэй ба-шынэ хурянгыгөөр толилохо гэжэ шиндээбди.

Удахагүй бидэ Агууһа Илалтын 45 жэлэй ойн баярые тэмдэглэхэднэ. Энээнэй манай ороной бүхы арадуудай Илалта болоно. Эхэ оронойнгоо, ма-най ехэ гэрэй хуби заяанай шиндхэгдэхэ байһан фронт дээрэ бидэ, Советүүдэй ороной хамгаалаг-шад, ямар аһатанда хабатайб гэжэ һонирхдог-гүй, харин ээбсэгэй, үзэл сурталтай талаар аха дүү-нэр ябабди.

Мүнөө ямар аюултай ушарнууд болоно гэшээб! Би Арменидэ, Азербайджанда, Прибалтийн рес-публикнүүдтэ, Молдавида, ороной бусад районууд-та боложо байһан үйлэ хэрэгүүд тушаа хэлэнэб.

Би ород хүнби. Эсэгэ ороной дейнай нэгэдэхн бүлэгэй нивалидби, 45 жэлэй туршада хэбтэрини, тэргэ дээрэ хуугаад ябадагби.

Бига балшөр наһаа ходо дурдан ханадагби. Ми-нини эсэгэ, үннэй партизан Владимир Мардоленов бүхы наһаараа хүдөө тоскондо хууһан, бусад олон арадуудад эгдэй буряад хэлэ һайнаар мэдэхэ бай-тээ, хурхал сагай өрхэднэ, тэрэ намайб буряад тоскондо өсөрөөд, нигэжэ хэлээд, гэртээ харла ба-лэй: «Хүбүүмин, хурэ, эндэхы хуугадтэй нүхэсэ. Тэ-дэшини шемайе гомдохогогүй». Үнхөөрөөһөө, хуу-гэд гээдээдэһөө намайе гомдохогогүй, буряад хэлэндэ хурхалам туһалдаг байгаа. Наһаа гадна, ород үзбүүд Воробьевууд, Максимовууд, Поповууд, Осиповонууд, Янниковууд, Үлэгшэнэй, буряад

хургуулида хурадаг хэн. Би хамта хурадаг Дамба Гырыловтэй үбгэжөөл Аюша Цыреновай гэртэ ажа-һуудаг байгааб. Тэрэ маанады хуушан монгол үзэгтэй танилсуулаа юм. Бидэ хоерто тэрэ аб ад-лихангаар хандадаг хэн, Буряад хүнүүдэй зүгһөө намда муугаар хандаха ушартай нэгтэһье дай-ралдаагүйб. Хүүгэд бага балшөр наһанайнгаа хур-гаал бүхы наһандаа ханажа ябадаг. Биһые энээннэ огтошье мартадаггүйб.

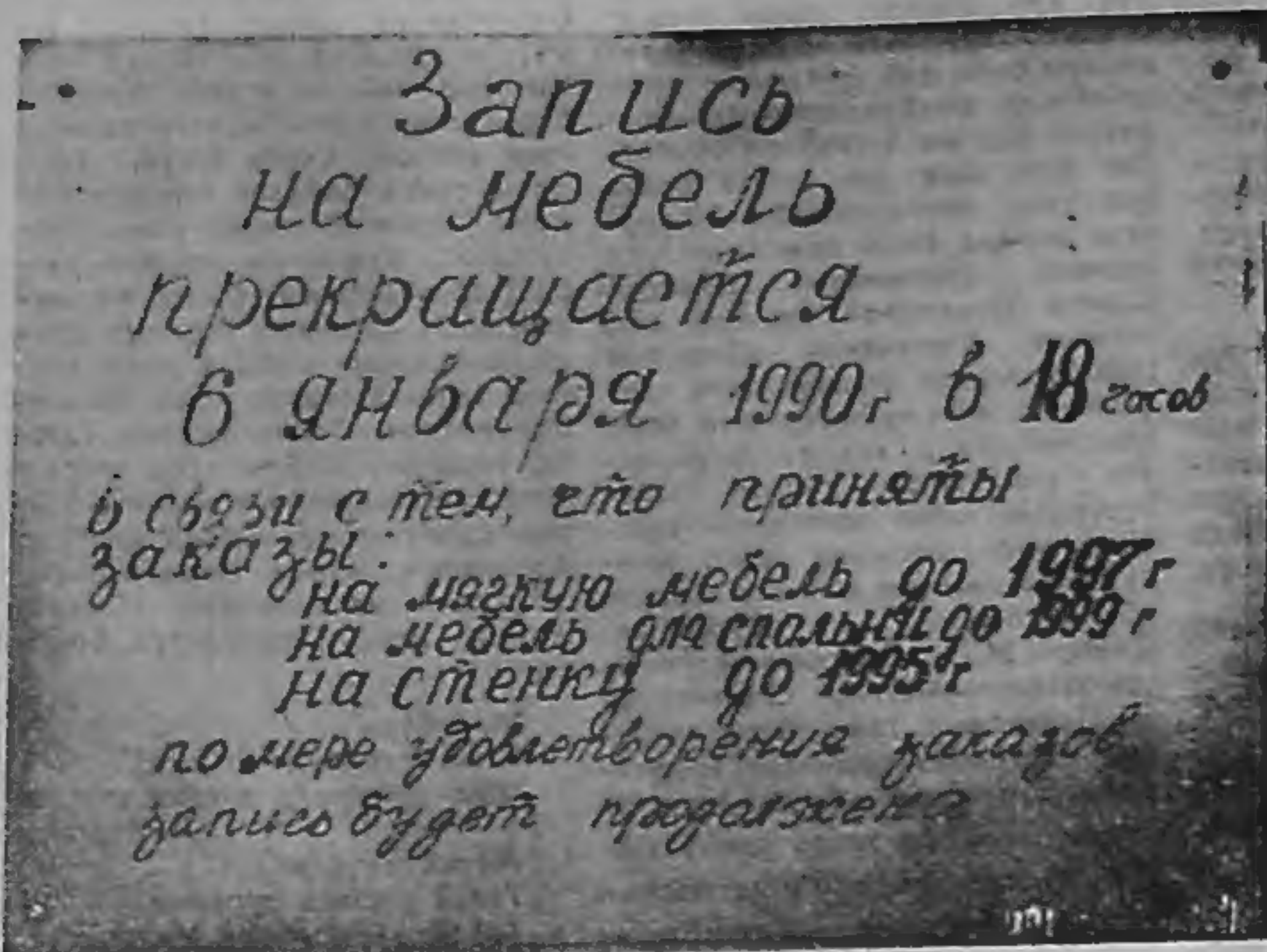
Дайнай хиндэ бидэ, 10-дахы классай хурагшад, хурагшалаа үргэлжлүүлхээр байгаабди. Уданһы-гүй гэртаа буу боржиа, Эхэ ороноо хамгаалха ээл-жээн ерээб. Би болон хамта хураһан нүхэднэ, 1941 онһоо Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай солдадууд болоо юм.

Би Воронежско фронтын бүридээдэ элдэб яһа-най хүнүүдтэй сэрэгтэй частыда дайралдаб. Минин хургуулийн нүхэд буряад хүбүүд Цырендоржо Ар-данжапов, Мүнхэжаб Шагдаржапов тэндэ байгаа. Мертаа июль нара болотор танкда эсэргүү раке-тэнүүдтэй ротоодо, 1943 оной августһаа октябрь на-ра болотор пулеметно ротоодо дайралдаабди. Ма-най расчедто хоер ород, украин, армянин, нэгэдэ-мэл пулеметно ротын командир азербайджанец, стрелкова 1-дахы батальонной командир ород Ско-роходов, политическэ хубини талаар комбатальонной орлогшо украинец Новодран, гвардийн майор ород Миньков байгаа юм.

Манай олон национальнэ ороной арадуудай хени барисае хардахаар нэгдэнэ хүнүүдые огтошье ойлгоногүйб.

Бидэ нэгэл орондо ажаһуунабди. Энэ манай орон. Элдэб үндэһэ ахатанай хүнүүдэй орон. Тикмэхээ бидэ эбтэй сэтэй, нэгэл бүлэ шэнгээр ажаһуу-да ээргэтэйбди.

Басагад, хадамда бү гарагты...

Гэхэ гү, али энэ гайхамшаг ушарыг 1995 он болотор хойшоолуулаа. Хэрбээ хадамда гараха хүсэлтэй байгаа хаа, үбгэн болохо хүмийн хайрсагуудхаа стеникэ гү, али ядахын сэгтэ шэрээ даралж шадаха гү гэж эгээ түрүүлэн тодорхойлогты. Тимгээгүй хаа, таанад «диваажанайнгаа отог» соо мебель абаж табиха өргөгүй байхат (БМДК-гай «Мебель» гэхэн фирменнэ магазиннэ соносхоллоо уламжлан, энэ элрэн).

Энэ соносхоллой текст телефоноор уншахадаа, БМДК-гай директор А. П. Шапиро тон эхээр гайхаба. Магазиннэ худалдмэрилэгшэд мебель худалдажа абаха дуртайшуулай ээлжээ «гүримшуулаа» талаар үүсхэл гаргахан байгаа ха. Энэ удаа тэднэй гаргахан энэ үүсхэл тухай мэдэжэ абахын өргөгүй байба. Гэхэ зуу-

ра, 1995, 1997, 1999 гэхэн тоонуудыг хараад, хэин юмэндэ найдахын өргөгүй байба.

Ондоо тээхэ мебель абахабди гэжэ найдахын хүсэр ха. Гэхэнь сэхэ ингэжэ баталха өргөмнэй үгы. Бурассер-эй Минторгын ахалагшэ тсэаровед И. Г. Сокова хэрбээ таанадта хэлээ наамин, абахаар толгойлог гэжэ шалтга барлад, ямар нэгэ тайлбарилта үгэхээ өрсөө.

Тимгээхэнь гэр бүлэ болохо хүсэлтэй хүнүүдэй урмаа хухарнаа хэрэггүй. БМДК-гай директор А. П. Шапиро ханамжын өһөөр, мебель абаха асуудал республика дотороо 2000-дахин он хүлээжэ байнгүйгөөр шийдэхэ аргатайбди. Наамин нэгэ номерто тэрэнэй нэрлэл бодолнууд, дуралдмэрилэгшэ тухай хоорондоо үгэхэ гэжэ оролдохобди.

В. ВЛАДИМИРОВ.

ХУУРМАГ НЭРЭТЭ

БАЙГША оной январин 9-дэ гаргахан «Вечерняя Москва» гэхэн газетхээ абахан тэмдэгтэл минин урда хэбтэнэ. Нэгэдэхи хуудан дээрэ шэнэ номинууд суглуулагданхай. Тэрэнэй дунда имиз номин уншанабди: «Тэрэ өөрингөө бэшээн плакат дээрэ. Эхэ театрай хамууда байхан Бурядай Арадай фронтын түлөөлэгшэ 130-дахин статьягаар гэмнэгдэнэ хүнүүдэ хамгаалхын тула гар табилка суглуулаа. Имагтал юундэ 130-дахин статьяб, тодорхойгоор тэрэнтэй хэм бэ гэжэ хэлэжэ үгыг гэхэн асуудалнуудта тэрэ хөрюусабгүй. Гэхэтэй хамта, РСФСР-эй Уголовно кодекс соо энэ статья хардалгын түлөө хөрюусалгада зориулагданхай. Мүнөө Москвада элдэб хүнүүдэ хаража болохотэ.

Нүүлшын үгэнүүд тон зүбөөр лэ хэлэгдэ ха. «Уинэ зүбэй түлөө» тэмсээн хуурмаг нэртэ бурядадай ямар утахаар холбоотой байгаа хабт Арадай фронтын зүгһөө имиз абуулга «хэбшэ» хэн тэрэнэ дуралдаба! Эдэ асуудалнууд хөрюүгэйгөөр үлэхэнэ. Имизхүү хүнүүдэ мүнөөмнэй өхлэ зохид сэг болонхой. Өөрыгөө хэбшэб гэжэ нэрлэхэдэхи хамөөгүй, плакат зураад лэ талмай дээрэ гаржа, гэр табилка

суглуула. Имизхүү ябадал гаргажа, республикын нэрэ бүзэрлэнэб гэжэ анхаралаашыггүй хандуулаггүй ябахада болохо байнал. Энэмнэй өхлэ үйдхэртэй, алысьгүй ябадал болоно бшуу.

Б. БОРБОВ, манай штатнабшэ корр.

РЕДАКЦИНАА. Манай республика дотор минин эмхинуудэй дундааа (бурдхалдэ абахан, үгышье) өөрыгөө Арадай фронт гэжэб гэжэ нэрлэхэн эмхи үгы гэжэ бидэ мэдэнбди. Гэхэ зуура, жэлэй урда тээ үүсхэлшээдэй бүлэг имиз эмхи байгуулха талаар худалдэ эхилээ нэн. Тээд хожомоо энэ худалдэ ондоо өргэ хэрэглэн, хуугаадаа клубуудыг байгуулаа нэн. Имиз байдалыг эсэстэнэ хүртээр тодорхойлхын тула бидэ бүлэгэй гэхүүдэй нэгэй РСФСР-эй арадай депутата кандидат Е. Кисловтэ зонхолобди. Евгений эрид ингэжэ хэлэб: «Хуурмаг нэртэ. Нэгэдэхээр, Буряда Арадай фронт байхагүй, хоорондоо, худалдмэрилэгшэ тэд ондоо онол өргөнүүдэ хэрэглэдэгбди. Нислэл зооор плакатуудыг барлад абангүйгөөр нутаг нутагуудта Советүүдэй зүсөөр асуудалнуудыг шийдэхэ хэрэгтэй».

Ном хэблүүлхэ хүсэлтэйб

ОРОН доторнай нүүлэй жэл-хоор жэлэй туршада хэблэлэй ажал абуулга үргэн дэлхэстэйгээр абуулагдана. Томо гороууд болохо Москва, Новосибирскдэ үмсын хэблэлүүд мүнэлжэ эхилээ. Танай захинан: ном, бүклэт, хэблэлэй бусад продуци хэдэхэн нарын туршада бэлэн болошоод байха.

Энэхэй таатай зохид байхынь публицистиүүд хэлэхэ аргатай. Тэднэй хүн бүхэ-минин ном хэблүүлхын тула хоор-

гурбан жэл хэрэгтэй болодог гэжэ хойнаар мэдэдэг. Эндэ хэдэ эмхи гүримгүй байдалнуудтай ушаржа, нэрээ худалдэжэ. Харин манда энэ хэрэг ямар гэжэ шэблэ—гэхэн асуудалтайгаар бидэ республиканска типографики Филиппович начальни Евгений Дегтяреват хандаабди.

— Юб гэхэдэ, Бурядадай номой хэблэл ажал абуулхыг бүхэ зүйлүүдэ онсо эрхэдэ абаа. Манай республиканска типографи хэблэлэй ажал абуулхын та-

лаар ямаршье эрхгүй байгаа. Оройдоол хоер нарын урда тээ манда плакатуудыг, хуудануудыг, буклетүүдэ, брошюруудыг хэблэхэ арга олгоо. Баруунэй орокуудай үйлдбэрини эзэдтэл адли үргэн эрхтэй бэшэшье хаа, яхала хэблэлэй зүйлүүдэ гаргаха аргатай болобобди. Манай предпритийн бааза дээрэ «Ном» гэхэн кооператив байгуулагдаа. Би тэрэнэй түрүүлэгшын орлогшо болодогби.

нарын урда тээ буряад «танка» гэхэ гү, али буряад бурхануудай зурагуудыг хэблэн гаргаабди. Бурядадай музейүүдэй жасанууд 18—19 зуун жэлэй Түбэдэй, Монголой, Бурядадай гайхамшаг үрэн зураашадай зурагуудхаа хэгдэнэ слайднууд тэрэндэ материал боложо үгөө.

Энэхэдэ юундэ нитэрээ анхаралаа хандуулаабиди гэхэдэ, мүнөө нацинууд хоорондохы харилсаануудай асуудалнууд эрид хурсаар табигдана бшуу. Энэхнээ гадна «танка» буддистиүүдта зориулагдана. Имиз продуци байн шанартайгаар гаргаа хаа гэжэ ханахаданш, маанадхаа олон юумэ дундаагүй бшуу. Шанар

хайнтай саархан, мүнөөнэй аппаратура дуталдааг байна. Гансал «танка» хэблээд болхотгүйбди гэжэ ханаабди. Юундэб гэхэдэ, энэмнэй оройдоол түрүүлшын хараасгай болоно.

— Манай типографида районно 16 газетэ, республиканска 3, олон хэблэгээр гарадаг газетэнүүдэ хэблэдэг. Тэдэ хэблэ нэгтэ мүнөө сагай эрилтэнүүдэй өһөөр шэмэлэн тоогодохо гэжэ гү! Хэблэлэй шанархаа газетын түхэл шарай гүйсэдөөр дундааг.

— Мүнөө манай типографи фотонабор шудатка эхилэхэй. 1990 ондо гурбан офсетнэ машина тодоход, офсетнэ аргаар районно газетэнүүдэ гаргажа эхилхээр хараалагдана. 1991 ондоо республиканска газетэнүүд имизээр гаргадаг болохо. Редакцинуудта худалдмэрилэгшэдтэ персональна компютериүүд тодогдохой гэжэ хүсэхэ байнаб [тэдэниие тодоход байбал, сэхэ тэндэбэ на-борто элгээгдэхэ]. Ороной зарим редакцинуудта компютернүүд тодогдожо эхилэхэй. Жэшээхэдэ, Алас-Дурна зүгэй Владивостогой редакцинуудта тэдэ

сурталай таагыг дээгшын орлогшэ В. Л. Кургузов, инструктор В. Ю. Оширова, эмхидхэлэй таагыг дээгшын орлогшэ Н. И. Камков болон бусад хурагшад боложо, буряад хэлэ шудалхань.

С. ОЧИРОВА.

— Республиканска типографики коллектив хүнүүдмин 62-дохин орогноо танинэ городской Советдэ депутата кандидатаар дэбжүүлээ. Ерээдүймин ажал абуу-га ямар байха гэжэ ханаабди!

— Советүүдэй худалдмэрилэгшэ гэл тала тухай хэлэхэ хүсэлтэйб. Нэн түрүүн тэдэ гэр байрын асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулаха зэргэтэй. Эндэ үмсын, кооперативна гэрүүдэ барилга МХК үргэн дэлхэстэйгээр абуулаха шухала. Хэрбээ намайе хүнгаад байгаа хаан, гэрмэ үмсэдөө худалдажа абаха тухай хуули баталалгыг туйлаха нэм. Имиз хуули республикын эмхидхэндэ батлан абахада болохо. Манай ороной бусад регионуудта прецедентүүд бхи бшуу.

Энэ асуудал минин ханаа юундэ эхээр зообоноб гэхэдэ, намайе депутата кандидатаар дэбжүүлхэн республиканска типографики коллектив өөрын гэр байрын жасангүй юм.

Е. ПАНИНА.

тон дута таниха байхан юм. Тэрэнэй 7-дохин класса хуража байхадаа, ямар нэгэ конференци дээрэ «Шэбэртэ» гэхэн шүлэгэ түрүүлшынхэ уншахынь дурдан ханаа. Хуруулаа да хуража байхадан, тэрэнэй түрүүлшын шүлэгүүдэй согсолбори гаргаа юм.

Уулзалгын үедэ бэвигтэй бэрхэ пост Дондок Улзытуевай шүлэгүүд уран хурсаар эздэлээ. Буряад студентнуудай «Соел» гэхэн ансамбльдэ абагшад прэдэй шүлэгүүдээр найруулагдан зохогдохой уян нугархай дуунуудыг хонгоо хайнааар гүйсэдхэжэ, энэ сугларашадыг баясуулаа. Пост Дондок Улзытуев ажабайдалда ажабайтар дуратай абахан юм.

С. ДОНДОВА, ВСГИК-гай студентка.

Дасан—манай дурасхаал

БИДЭНЭР. Сэлэнгын районной Галуута-Нуур тосхонойхид, манай эидэхин Галуута-Нуур [Тамчын] дасанай хуби заяагаар ханаата боложо, республикын бүхы хүн зондо ханданабди. Энэ хадаа XVIII зуун жэлэй Зүүн зүгэй шаман мүргэлэй архитектурин онсо шухаг хүсөө болоно. Хоер зүү гаран жэл гаталжа, манай үе хүрөө.

Анха түрүүн дасан 1741 ондо байгуулагдахан юм. 1758 ондо гол дасангын нэлэбэн шэнэлэгдэнэ байна. Революциин урда тээ эндэ Буддын шаман мүргэлэй өлз гүб, Хамба ламын хүрөөн байгаа.

Граждан дайнай үедэ эндэхин дасангууд тоногдохой, хандаргадан байна. Энэхэн түхэй «Прибайкальскый жинь» газетэ ингэжэ бэшээ нэн: «Августын 23-да Лавров түрүүтэй анархистиүүдэй отряд Галуута-Нуурай дасаниие тонохой байгаа, Тонүүлшад хоер автомобилээр өрөөд, нэнхэгэй гэхэн бүхы юмшын хамжа абахан байна. Ламанарай архан дэгэл, нэсэ шэрэдэг, олбогууд хүртээр абацоо. Бүхыдөө 2 миллион түхэриг тухай зөөри тоноо.

Мүнөө үедэ тосхондомнэй 18 дасан соо хоо оройдоол хоерын — Сокшон болон Шойро дасангууд үлэхэй. Олон жэлэй туршада онсо шухаг эдэ хүсөөнүүд эзгүй халдажа, граждан дайнай тонолгохоо захалаад, хандарал эбдэрэлэй бүхы шатынь дабажа гаргаа, гэр байрашье, захибарилтын мастерскойшье болоо. Эндэ музей нэхэ зорилготойгоор хэгдэнэ нэлэбэн шэнэлэгдэнэ тэрэ наймаарагүй...

Мүнөө үедэ түүхын онсо шухаг дурасхаалта энэ хүсөө хожомой үетэндэ бүтэн орхын тула тэрэниие нэхэ тухай асуудал табигдана. Юундэб гэхэдэ, «уран гартанай бодлоо» он эртэ урдын хүмүнүүд урда үеин минил үзэхэлэн гоо бүтээлүүд бэшэ, харин энэ абарин болон гоо найханда дуратайгаар хүмүүжүүлгын хүсэтэ онол өргэ болохо зэрэгтэй, үлэс ахэтэй дурасхал ха юм...

Галуута-Нуурай дасангай саашанхи хуби заяанда хамжагүй байхаа болонт, ханалаа мантай нэгдэжэ, Галуута-Нуурай дасангыг нэлэгдэ хубингаа ноосолгэ хубита нэмэри оруулжа дэмжэлсэг гэжэ Сэлэнгын районной, республикын бүхы хүн зондо, эрдэм соелой, искусствын ажал абуулагшадта, нийтин эмхи зургаануудта хандаанабди.

Манай районной олон хүн зон Галуута-Нуурай дасангыг нэлэгдэ хубингаа ноосолгэ нүүдэ дамжуулаха, хандиб табиха хүсэлтэй. Энэхнтэй дашрамдуулан, Галуута-Нуурай поселково Советдэ дэргэдэ тусхай счет: № 00142512 «на Дасан» Гусинсозерское отделение агропромбанка — нэгдэнхэй.

Галуута-Нуурай поселково Совет, поселогой хүн зон.

ПАРТИЙНА ХУДЭЛМЭРИЛЭГШЭД ХУРАНА

Бурядаар хэлэжэ хураха хүсэлтэй байханаа мэдүүлхэн КПСС-эй обкомой аппаратай 19 худалдмэрилэгшэд мүнөөдэр хураалсаа эхилбэ. Мүнөөдэр үлөөнэй 9 сагхаа буряад хэлэ шудалха талаар курсанууд эхилхэ. Программа 9 нара

соо шудалхаар хараалагданхай. Неделидэ нэгэ дахин 4 часай туршада хэшээлүүд үргэлжэлхэ. ВСТИ-гэй англи хэлнэй багша Ц. Н. Намжилон хэшээлүүдэ үнгэрэхэ. КПСС-эй обкомой секретарь Л. Ч. Нимаева, үзэл сурталай таагыг дээгшэ В. М. Горлов, үзэл

тодогдохой. Харин бидэ мүнөө дээрэ тэрэн тухай хүсэхөө бэшэ юумэгүйбди.

— Республиканска типографики коллектив хүнүүдмин 62-дохин орогноо танинэ городской Советдэ депутата кандидатаар дэбжүүлээ. Ерээдүймин ажал абуу-га ямар байха гэжэ ханаабди!

— Советүүдэй худалдмэрилэгшэ гэл тала тухай хэлэхэ хүсэлтэйб. Нэн түрүүн тэдэ гэр байрын асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулаха зэргэтэй. Эндэ үмсын, кооперативна гэрүүдэ барилга МХК үргэн дэлхэстэйгээр абуулаха шухала. Хэрбээ намайе хүнгаад байгаа хаан, гэрмэ үмсэдөө худалдажа абаха тухай хуули баталалгыг туйлаха нэм. Имиз хуули республикын эмхидхэндэ батлан абахада болохо. Манай ороной бусад регионуудта прецедентүүд бхи бшуу.

Энэ асуудал минин ханаа юундэ эхээр зообоноб гэхэдэ, намайе депутата кандидатаар дэбжүүлхэн республиканска типографики коллектив өөрын гэр байрын жасангүй юм.

Е. ПАНИНА.

ДУРДАЛГЫН ҮДЭШЭ

...ДОНДОК Улзытуевай шүлэгүүдэй согсолборинуудай табигданэ столон дээрэ хоер шубуун дэн толотон аларна. Поздэй түрэнэн үдэр тэмдэглэхын тула студентүүд, ВСГИК-гай багшанар, айлшад бишыхан аудиторин соо сугларлаа.

Поздэй намтартай танилсалга тэрэнэй ажабайдалай ноирхолго хуудануудыг манда нэхжэ үгэнэ. Тэрэ үлэ хэрэгүүдэй зыюулга соо ажабуулан байгаа. Имизхэлэл пост Дондок Улзытуев олондо найшаагдадаг байхан. Тэрэ олон тоого ажилалгануудта абаа, олон хүнүүдэй танилсаа, элдэб уулзалгануудта хабоддаг, хэни нүгэдөөршье олон байхан юм.

Тэрэнэй хубуун Амарсана Улзытуев Горькийн нэрэмжит литературне институт баһал дүүргэнхэй. Тэрэ мэргэжлэтэ литератор байхан тула эсэгын гэжэ зохоохы амалда эхилэтэ үгөө. «Бидэ 17 жэл эхитэйгээр эсэгтээ нэгэл институтта хураабди, хамтын нэгэл байрада ажабуугаабди. Дондогой хубуун гэжэ намайе танихадань, би тон эхээр гайхагша нэм. Эсэгын бэвигтэй бэрхэ пост байгаа бшуу. Тэрэ уян нугархай жинзхын буряад хэлнэ эрхим найнаар мэдэдэг нэн. Тимизхээ тэрэнэй зохоолнуудыг уншадаа, эдэ ульгам гоо байдаг гэжэбди.

Поэтесса Цырен-Дулма Дондова Дондок Улзытуевыг

Бидэ бэрхшээл түбэгүүдээр олон «тохойлгогой» байсан 1989 оной хара дабажа, савшанхи хярануудай долгитонон нюрганууд тээшэ ханаата болонгоор шэртэ-нэбди. Мүнөө Эхэ оронойнгоо хүбн заяан тухай гээх гү, али ерэд зонийнгоо үндэһэн шухала зорилгонүүд тээшэ ханаата болобошье, сэхынь хэлэхэдэ, бодото ажал хэрэгүүдээрээ урдаа табиган зорилгооо бэлүүлжэ ерэбэбди. Гэбэшье олон бэрхшээлтэ асуудалнууд үшөөл шинд-хэгдээгүй байһаар. Ерээдүй сэг эдэ бүгэдэмнэй нониркон хаража, дүүгэй гэрдэн байна бшуу. Хүн — нийтийн байгуулалга соо нэгэл шухала үүргэ хариуцаһан «шүрбэ» гэжэ ойлгодогбди. Арад — шиний түлөө, шн — ерөдэй түлөөшэ Ингээд ерэхээрээ орон доторнай амаршье амаралта-нууд, үндэһэ аһанай илгээнүүд, түмэр харгы дээгүүрхи гээх гү, али Воркутадахи шэнги бүһал-гаанууд, мүн бусад зүришлэдөө-нүүд хамтынмнэй эхэ хэрэгүүдэ хойшо татана. Мүнөө Бэку хото-дохм шанга байдал ехэхэн уршаг татаба. Өөһэднй онсо шүүбэр-гүйгөөр «өөдэн» халһан шулуу-мнэй «өорымнай» толгойдэ уна-жа, үсэл хохидол ушаруулжа бшуу. 1990 оной январин 15-най Указые Азербайджанай газар дээрэ хүсэндэн оруулжа тухай СССР-эй Верховно Советэй Тү-рүүлэгшэ нүхэр М. С. Горбачев тусгаар соносхобо бшуу.

Алишье түбинн үнсэгтэ
ажайууша,
Африканец, монгол, немец гү,
али чукча
Хамгыё туйлагша нийгэм
бодооор
Холыо хаража, гол харгыга
тодолоод —
Тэгшэ эрхын наран һүлдэ
сахжа,
Тэниглэн ёһоор харилсвал,
сэг ахижа...

Арадуудай дэмбэрэлтэ хани барисаан тухай буурал холымнай буряадууд ингээд хэлэхэдэ нэн гээбэл: «Арбан хурганайнгаа алишье шэмхэхэдэ адли үбшэн-тэй, энээн шэнги элдэб аһатанай хэнишье доромжлоодо мүн үбшэнтэй». Эндэ холын бодол, нийгэм суртал мэдэрнэбди. Хүг-жэлтэгүй, зорсонги үе сагай эжа-жежаа байха һамбаанда нийтэ арадуудаймнэй социальна түр-һэн дээрһэдэ, оһол эхэтэ «орто-монууд», гэнэ эхэтэ «гибридууд» ургажэ, Ленинскэ национальнэ шугамые «бэлартуужа» захалһан гээшэ ха. Үнгэрһэн сагыс хүн бү-хэн мэдээжэ гэжэ һүүлэй үедэ хэтэрмэ үгэ хүүрнүүд дэлгэрнэ. Мүнөөшье бэйгэ тэнсүүрини ал-дуулжа хэдэлгэнүүд хэгдэнэ. Ошо-һон он жэлнүүдэингээ гол «һуде-лые» барихадамнай, ороноймнэй олохон газарнуудта оһол, шууян болоһонинь эли мэдэрэгдэхэ байха. Жэшээнь, Якутскда, Дунда Азийн республикануудта, мүн бу-сад газарнуудта болоһон «му-хар наншалдануудта» тэрэл «му-хар гэдэһэнэй үбшэнэй» түрүү-шын шата байгаа бшуу. Урдань буряад нутагуудта ологойн хин-гээр (мухар гэдэһэнэй үбшэн) үб-шэлһэн хүндэ гурбыхан лэ та уулгаад эдэгээдэг байһан юм. Мүнөө мэсын аргашан (хирург) тэрэниэ отолго хаяна бшуу. Иимэ «мухар» үбшэнтэнэй оло-шоржо байһан сэгта, тэрэнтэй тэмсэл абуулхадаа «уулгахашье», «отолхашье» дүрбэн тэгшэ ажал ура нарал абуулжа сэг тулажа ерэбэл

Нэрэ, заншалдамнай «уларил» нэбтэржэ,
Ехэ аһатанай нүлөөн үсөөндөө халдажа,
Байдалнай — үндэһэн кэлэ,
соолоо алдажа,
Байгалимнэйш жэнхэнн жамэ эбдэржэ,
Өөрын бодолгүй — мухар сэг «нурашоо» нэн,
Өөдэгүй, томошье асуудалнууд худхаршоо нэн.

Мүнөөнэй хүн хэишье хедэа, эр-дэмтэншье байг, эгээлэй юрын ажалшаншье байг элисэг угайн-гаа эдлэжэ, амхилжэш абаһан али бүхы баялигаа таһаршан-хай гээшэ. Жэшээнь иимэ: газар уһалалга, сабшалан үржүүлэл-

гэһээ эхилээд, үхэр малай үүл-тэрэй шэнжэ шанар энэ талаар мэргэжлэншье залуушуул эхэ обороор ойлгодог, зарим ушар-та алга мөхкөм — хоһон нэл Гад-на мал үүсэхэдэ урдын гурн-маар мяташье эмдэжэ шадаха-гүй сөөнөө, «мхэ», аһанай нэр-шье мэдээдэггүй. Урда үеимнэй үхибүүд эм домдо ородог сээг, набшын, юрэ ургасын нэрэ мэдэ-дэг, тэдээн бүхэниинь танидаг бэлэй. Аха зоной асуудалда ан-харалтайгээр хариуцадаг, хээрэ гээдэ нэлгээдэн гараха ушарай дайралдабал, аха хүниинь хүндэл-жэ, урдуураа тобидог, аха арга-раа туһалха сэдхэлтэйгээр хү-мүүжүүлэгдэдэг нэн.

Ашата байгаалин «амисхаал» болоод, ажалай башар халдаа-гүй нургуулитан залуу зомнай, сэхынь хэлэхэдэ, «түүхэй», бол-босороогүй эрхэдэ мүн болоно.

Ажабайдалаар дабаагүй
«ууланууд»
Агуу сөгайнтаа эрхээр эрд
бодошоол.
Ороной олон дээдэ
хургуулинууд
Ондорхоноор хуури тебихаар
болошоол!

раанай гектар талмэйһаа дунда ээргээр 10 центнер орооһото ур-гаса хурлажа абаабди. Харин ерэхэ жэлдэ хүрһээс шэнжэлжэ, аха аргаараа үтэгжүүлэ гэжэ бо-долтойбди. Һанаанда юуншье бии, зүгөөр гансета «угархын» аргэгүйл даа — гэжэ нэн. Эдээн үгэнүүд сооһоо эзэн хүнэй мэдэ-рэл соностоно. Нэмжэ хэлэхэдэ, тэрэ советзонгоо комсомолон эхнн амхинн секретарь юм.

Советхой ажамы тарваанай дүн хамта 8649 га газартай, мүн саб-шаһантай 1561 га талмэйтай бай-ба. Дүн хамта арба мянган цент-нер үбһэн хурлажа. Эдэ үрэ дүмнэй даб гэхээр сагайнгаа эрилтэдэ хүрэхгүй байха бшуу.

СССР-эй арадай депутатуудай хөөрдох сьезд дээрэ түрүүлэг-шэ Н. И. Рыжковай хэһэн элд-хэл соо «Тогтууртай һайн эко-номикодо орохо арга зам» тухай хэлэһэн арадай ажамын «ба-рометр» шэнгээр мэдэрэгдэ нэн. Тэрэ үшөө нигэжэ нэмэ нэн: «Тон тодо һонор, һайнаар шэл-лүүлэгдэнн хуулануудай про-граммын үндэһөөр арадай ажа-хын бүхы шатын, бүхы ажалша-дай эршэмтэй, эбтэй зөтэй ажа-

шуул» гэжэ эхэ үүргэ дүүргэ-һэншье, дүүргэхшье байна. «Тү-рүү дүй дүршэл» гэһэн гаршаг дотороо хуушанай булгатаһарай ажалай баян дүй дүршэлые одоо сөгайнгаа ажабайдалтай холбол-дуулжа үүргые хүтэлбэри болгол-соо бол, аша үрэ ехэтэй байха нэн гээд һанамжалнабди. Хөөр-хэдэ хореод оной комсомолшууд Балигто Доржиевич Гомбоев (Цокто Номтоёвой түрэнн аха) Жамьян Доржиевич Шагдуров (эдэнэй мүнөө үгышье һаа) тэрэ үеимншье, мүн хойшонхышье үеын комсомолшууд хаа хаанагүй га-зар нутагуудта дүүрэн гээшэ. Түрүүшын табан жэлнүүдэй түс-бөөр орон соомнай гаһар мүн-дүү хүдэлһөн үер шэнгээр эбхэрэн абажа байһан юм. Дурдабал: ДнепроГЭС-эй, Магниткин, Ком-сомольск-на-Амуре, Сталинград-ска тракторна томо барилганууд-дэй гээх мэтэ социалист индуст-рийн түрүүшын барилгануудай бодомо байһан газар тээшэ ма-най Буряад-Монголой автономн-то республикаһаа комсомол-залуушуул ошомол байһан юм. Тэ-рэ тоодо минин хадам эхын тү-рэнн аха С. Ш. Гиликов тэгшэ

эмхидхэгдэ нэн. Нэгэ жэлэй ху-гасаа соо эхэ юмэ, илангала барилганууд хэгдэ гээшэ. Тү-рүүлэн дурдаха зүйл гэхэдэ, то-хон соо ниймэн жэлэй нургуули баригдэжэ, жаран жэлэйнгээ һайр хэхэ холтой байба бшуу. Тикин олон тоото байрын гэрнүүд бо-домо, нутагай шарай улам нэр-гээдэбэ, Хужертын аршаан дээрэ (хэрхэ болоод, бусад үе му-сын үбшэ аргалдаг) торходо оро-хо, шабараар шабаха хоёр түс-гээр таһалгатаһууд томо байһан бодхоогдоо. Гадна һүүлэй Гээ-гэ, халагайн-Шэбэр гэжэ шорын модогүй газарнуудта шэнээр бай-рын гэрнүүд, мүн малай дэлнүүд баригдэжэ, мүнөө тэндэ малшад үбэлгээжэ налайханхай. Савша-дашье шэнэ барилганууд бодо-хо.

Жэл бүри
Шэнэ гэрнүүд ургажэ,
Шэдигтэ гэрээр тосхон шэнээр
нэргэнэ.

Малай гүүртэ
Галай элшээр гургажа,
Голой нэрэ город хүртээр
үргэнэ.

Хуушан гэрнүүд
Хойшол гөрөнэ түргэдн,
Хөгшэ ээрэг доронь сахариг
оруулжа;

«Болохол энш
Голохол бэшэ» — галдэжэ
Олохон айлнууд малаа досоонь
түрүүлнэ.

Россия ажаһуудаг олон үндэ-һэ аһатанай түлөөлэгшэд Хөөр-хэдэ нутагжанхай. 1940 ондо Та-тарай АССР-һээ эрхэн зомнай ганса хэлээрэлшье бэшэ, олон зүйлнүүдээрээ нутагай заншал баримталжа замшанги. Тихэдэ 1954 ондо Чувашай оронһоо эрээ-шэд, бүри һүүл тээшэ Тульскэ болон бусад област, хивэрнууд-һаа эрхэн зон нутагжадаг нэн. Эдэмнэй түрэл советхэдоо мал-шанаар, механизатороор, мүн бу-сад ажалда хүдэлдэг. Нһатай зо-мнай нһанайнгаа амаралтада га-рнхай. Тэдэ нутагтайнд сооһоо Архипов Петр Прокопьевич пар-тийн гэрнүүн, Буряадай АССР-эй габыата механизатор нэрэ ээр-гэтэй.

Эхэ ороной
Элдэб аһатан хамтаараа
Хөөрхэ нутагай
Хурһэн дээрэ сүм таараа —
Уабек хубуун
Буряад басаган һамгатайл,
Ород басаган
Татар хубуун үбгэтэйл.
Ингэжэ мүнөө
Интернационал дуулана —
Ильич багшын
Мүнхэ суртал дуудана!

Гансхан Хөөрхэ нутагаһаа Со-вет ороноймнэй уудамар тар-шаһан олон тоото мэргэжэлтэд — нутагайхид эхэ олон. Жэшээлэн дурдабал: Алес-Дурнада — Жам-балов Цындэн, Дунда Азида — Цырендоржиева Санжикан, Бал-тийн далайн эрьдэ — Гомбоева Бутидма, Балжидма эгээшэ дү-нэр, нислэл хото — Москвада Гунзынов Галан, Омскдо — Жам-янов Жалбу, Таймырта — Иди-нов Самат, Хойто мүйһэн далайн эрьдэхи — Черскдэ — Содномова Сэсэгма гэжэ мэтэ бусад олые дурдалтай. Эдэмнэй булта гэр бүлөөрөө ажаһуудаг мэргэжэл-тэд мүн. Энэ — гайхамаршье, ба-всемаршье.

Совет засагай үржэлтэ дулаа-хан наран доро сээглэн һалбар-жа, үндэһэн совет болбосоролоо, өһө-заншалгаа, уран зохиол — хэ-лээ улам савшань хүгжөөхэ гээ-шэ мүнөө үе сагта шухалын шу-хала асуудал болоно гэжэ мэ-дэрнэбди!

Буусата угаймнай аһан дээрһэдэ
Буряад оромнай үндэһэлдэг.
Түрэл ерөдэйнгаа баян хэлнэжэ
Түбидэ соелнай эздэлдэг —
Октябрияр олоһон гүрэн түрээ
Омоторхон зомнай хүндэлдэг!
Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ,
Буряадай АССР-эй советой
габыата хүдэлмэрилгэжэ,
СССР-эй кинематографийн
огличини.

Публицистика

Түүрэн ерэнэн сууряанууд

лай ашаар лэ тохойлоһон бай-далһаа гаража болоно...

Эдэ үгэнүүд Совет гүрэнэй эр-хэтэн бүхэндэ сэхэ зориулагда-һан, хүлээсэтэй үндэр нэххэл мэ-тээр соностоно бшуу. Оролдо-сотойл хүн лэ ахирхан тулюур ажалыгаа өсөри эхэ ашаг үрэтэй, түрүү хүгжэнги һалбари болгожо шадана бшуу.

Газар — хамгыё хариуцаһа
Эхэ.
Газарта хөндөөл һаа мүүсэ —
Үгырхын хара үйлэтэй нүхсэхэ,
Үйлээ — өсөөл хариуца!
Газар эхынгээ гүн ашыа
хариула —
Гартань — ахшэргынэ
барюула...

— Минин эсэгэ эрдэм номтой болохыимин хүсэдэггүй юм нэн. Нургуулигүй эрэ анзаһанай ба-рюул дээрэ бүхэриг юм гэжэ нургадэг байгаа, — гэжэ Терентий Семенович Мальцев нэгэ дурдал-га соогоо бэшэһэн бэлэй. Энэ хүмнэй газар ажалтай бүхы на-һаа холбожо, тэрэнэй бодото эзэн боложо тодорһон ааб даа. ВАСХНИЛ-ай хүндэтэ академик, Социалист Ажалай хоер дэхиң Герой гэхэн нэрэ солынэ мүн-өөнэй нургуулитан булта мэдэ-нэ оһотой. Ажаллажа абаха хаһа соогоо амаралтын газарнуудаар, аршаан, аяншалгаар бээс сэнгүүл-хэ дүрэгүй, үржэлтэ газараа үдэр бүхэндэ эрьжэ, хаража, хариуһалжа абадаг зантай нэн. Ажаллаа хүнэй абыас энэл даа! Үнхөөрөө манайшье үбгэ эсэ-гүнэр үнэтэй сагаа минн үнэгэр-гэхэ дүрэгүй, заал һаа тэдэнэйш ажаллаа гар хэхэ юмзээ олоод лэ байдаг нэн. Хөөрхэдэ Дэлгэй Шэгдэр гэжэ үбэлэй үдэһын угада, түлүүрэй галай гэрэлдэ хэ-дэн олон шаргын гасуу, үгышье һаа, тэргын хоорн сабшажа ха-таадаг зантай байһан гэхэ.

Мүнөө үнэтэй һайн сагууднай телеэкзорэй экран дээрхи «Фут-боллой талмэй» дэргэдэ хоһоор үнгэршэнэ бэшэ гү! Энэ үе соо-гүүр үсөөхэн малшад моринойн-гоо тоног элмэгэ хадхажа һуудаг гү, али могод...

Арадай ажалыс хурдан түргэ-нөөр, иматгал зүб мүрөөр хүг-жөөхэ хэрэгтэ Буряадай респуб-ликин, тэрэ тоодо Хөөрхын со-ветхой ажаллаһаа сэхэл дулды-далсаха байһанинь арасагүй. Энэ хэрэгтэ «Буряадай залуу-

Ажабайдалтаа нягта холбоотой мэргэжэлтэдые мүнөөнэй хүдөө ажамы хүлээнэ гээшэ. Эндэ юун тухай хэлэнэбди гэхэдэ, нһанайн-гаа амаралтада гараһан ахамдэ зонойнгоо баян дүй дүршэл ха-лажа абаһан, мэл аргалдаг али олон дом арганууд хүртээр хү-дөөгэй эснэй жэнхэни шадба-рикэ мүн лэ ойлгодог, эрдэм мэ-дээсээрэ нилээдгүй үргэн нургуу-литай мэргэжэлтэд тухай хэлэнэ-бди. Эндэ тон богонөөр уг-мэг гэгдэбэ.

Юрэ хэлэхэдэ, мэнэй Хөөрхэдэ табин дүрбэн жэлэй саада тээ «Манай-Ажал» колхоз байха сэг-та ори гансахан «полуторк» ма-шина бии болоо нэн. Эдэ барим-танууднай юу гэршэлнүүд гэхэдэ, тэрүү һуудат буряадуудай «бо-ролжин саадах» борохон бай-далһаа нэвшаа гаража, болбосор-хы замдаа шиндэн ороод абаһан түрүүшын эхэ шата байгаа. Мүнөөдэрэй байдалаар абажа хара-хадэ, тэрэмнэй юртэмсын амар нэгэн гээдэгнй булан болоһоно ха юм. Гэбэшье мүнөөнэй хүнүүд тэрэ сагай хүнүүдэй хахадтөншье хүржэ хүдэлжэ шадахаа болоо. Эндэ сэг сагай эрэлтын жамэ гэбэшье, угсавта арадайнгаа үзүүр үндэһэн соелые, алишье сагта ал-дууригүй сахимаар өһө занша-лые, хуушардаггүй хурдан хүрсэ түрэл хэлээс абажа абаха гэжэш-мнэй хэтэ мүнхымнэй наран шэн-ги үүргэ, амин һайхан уялга мүн! Мүнөө Хөөрхын советхэдо ажа-лай алишье һалбариде булта залуу мэргэжэлтэд хүдэлнэ. Аме-хыһаа ашаг олоо эхээр абадаг болохо гэхэн һайшаалтай уг зор-илгоо урдаа табиххай ааб даа.

— Малшад, механизаторнууд-һаа гадна һалбари бүхэниинь хү-тэлбэрлжэ абаһан мэргэжэлтэ-днэй бээс сүм даажэ, демокра-тикийн үндэһөөр түд бүрингөө үүр-гэ гээшье хүтэлбэрлэдэг юм. Өөһэднй өөһэдтөө табиган тү-сэбүүдтэ дирекцин болон партко-мой зүгһөө эхэл болтоомжотой-гоор хандадагбди, — гэжэ советхой директор М.Б. Г. Дондонов парт-ком дээрэ хэлэһэн юм.

Энэ хэлэлшын баталһан шэнги, һахан агроном Ч. Ц. Ринчинов-тэй уулахадамни, тэрэ газар та-рваангай эзэн өһоор нигэжэ хөөрөө нэн: «Бидэ энэ жэлдэ та-

САГААЛГАН ТУХАЙ БОДОЛНУУД

ТҮҮХЭНЭЭ

Арбан гурбадахн зуун жил хадаа монгол угсаатанай ажлаа даалгах тайхамшагта үе сэг байсан гэж урданай түүх, элдэб эрдэмтэд, шинжлэлгэнүүдхээ, зохиолчуудхаа бидэндэ байн мэдэжэбди. Дэлхэйн түүхэдэ энэ зуун жэлэй үлөөн мур сараа, табиан тамган олондо мэдэжэ. Энэ зуун жэлдэ агуухэ Монгол гүрэн бии боложо, урдандаа табиан удархай, хара амияа харахан, бээ бээтээ эбгүй байхан монгол угсаатанай бүлгүүд, аймг, отогүүд Чингис хаанай ударидалга доройдогдэ. Тинхээд арбан гурбадахн зуун жэлдэ монгол угсаатан бэлхэжэ болло. Кидань, уйгур, тангад, хятад арадуудаар дамжаа, буддын шажан эндэ өрээ.

Соолой талаар шэнэ юунууд бии болообди бээшэ табиангай болохон монголчууд арбан хоёр жэлтэй шэнэ литэ (календарь) 1210 ондо абахан байн. Тинхээд монгол-түбэд литэ 1027 оной туулай жэлдэ эхилээ гэжэ баталхан үгэ бии.

Монголой түүхтэ зохиолой гайхамшагта бүтээл «Нюуса тобшо» 1240 ондо бээшэгдэжэ, үйлэ ушарнууды, он жэлүүдхэ шэнэ литын «хоор тооложо эхилхэ» тэрэн соо харагдана. Жээшээхэдэ, тахиа жэл—1201 он гэжэ тоолоно. Харин монгол-түбэд литын «хоор жаран жэлэй дүхэриг гээшэ» 1027 ондо тоологдожэ эхилээ.

Түбэдэй литэ туулай жэлдэ эхлээ гэжэ дээрэ дурдаа биди. Харин монгол угсаатанай хулгана жэлдэ айтээ юундэ эхилхэ тухай эхэ арасадаа гарадаг. Тээд энэ тухай арад зоной зохиолон элдэб домог, шог егто онгохон, хошоо үгэнүүд алаа бии ааб даа. «Арбан хоёр жэлэй эхин—аме сагаан хулгана» гэжэ арадай үгэ бии.

Арбан хоёр жэлэй литэ нийсэ гүрмээр эхилээ: хулгана, үрх, бар, туулай, луу, могой, морин, хонин, бишэн (бармагшан), тахиа, нохой, гайс.

Сагаан хара хадаа монгол угсаатанай шэнэ жэлхэ болоно. Сагаан харин лэ гарахада, ямар жэл үнэгэрбэ, ямар жэл эрбэб гэжэ дахин мэдэжэ абанабди.

Буддын шажанай үшөө тараа-дүй, дэлгэрээгүй үедэ сагаан харыг угтадаг эхэ хайндэр монгол угсаатан эхилдэгдэ байгаа. Мүнөөнэй аугуст харыг «ноогоон хара» гэжэ нэрлэдэг байн гэжэ. Тэрэнэй нүүлээр алтан шаргыг ноошахаа дэлгэрхэн, үдэртөө дулаахан, хүндхэнэ гагуйхан сунтабры хара гарана бшуу. Монгол угсаатан тэрэ харыг сагаан хара гэжэ нэрлэдэг байгаа. Юуб гэжэ, энэ харамнай одоол сагаан эдэжэй дэлгэрхэн, адуу малай таргалхан, алм жээсэй улайхан, бүхэ юумэнэй болбосорхон хайн хайхан сага сага харааа угтажа, сарюун мэндэ амараа хэлсэжэ, ажана түбхэнз хуулан амгалан сагай ариун хаа болоно ха юм. Одоол энэ үедэ монгол угсаатан сагаан эдэгээ буйлуулха, шэрүүн хүйтэн үбэлэй харауудта эдэхэ хоолоо бэлдэдэг байгаа.

Сантабры—сагаан хара гэжэ тинхэ үедэ эхэл зүбөөр нэрлэдэг байгаа гэжэ ханамжа алаал зүйтэй юм.

Тээд Чингис хаанай аша хуруун Хубилай энэжэ 1267 ондо хубилайхан гэжэ урданай түүхэ гэршэлээ. Сантабры хара соо үнэгэрэгдэдэг хайндэрыг февралда болгожо, сагаан хара гэжэшмэй хабарай эхин, шэнэ жэл гэжэ тооложо эхилхэн юм. Үнэндэ сагаан харын гараха үедэ сагаан эдэн үшөөл хоморшог байдаг хаа даа. Зүгөөр урдын буряадуудэй хэлхэнэй «хоор, сагаан

ганай болохо, үүсэ мяхан, үбхэ тэжээл хоер тэн хахадта ороод байха ээргэтэй ха юм. Энэжэнь эдэс хоолоо, үбхэ тэжээлээ арьс байхан, хабарай хара халхтай харауудта тэнгилэн ажагууха гэжэ жолын зорилготой бодол ханаан, түсэб хараа гэжэ ааб даа.

Агуу эрдэмтэн Марко Поло хадаа Хубилай хаанай ордондо сагаан харыг угталсахан тухайгаа дэлгэрэнгээр бээшэн байдаг. Хубилай хаанай хүн зон сагаан харыг угтахада, сагаан эдэс болон бүсэд хоолнуудыг элбэг дэлбэгээр бэлдэдэг байн гэжэ. Энэ үдэр Хубилай харыг хуруунд үндэр түрэлтэ хэзэндэ сагаан моридыг, сагаан тэмээдыг, сагаан зануудыг бэлгэдэг заншалай хэн хаш.

Энэ үдэр монголчууд тэбэрлэдэг, хуидэг, найрладаг, гэжэ Марко Поло бээшэ. Гарахан жэлдэ элүүр энхэ зол жаргалтай, элбэг дэлбэг эдэс хоолтой, гоо хайхан хубсаха хунартай ажагуухыг хүсэжэ, үрэлэй үгэнүүдыг хэлэдэг байн.

САГААН ХАРЫН ХАЙНДЭР

Сагаан харын дүтлэнхөө хойшо манай урдын буряадууд гэр байраа эсбэрлэдэг, гэжээхэ бог шоройгоо хамжаа, суглуулжа галдадаг байн гэжэ. Үшөө үбэлэй эхилдэ үүсэ хэлхэдэ нари хэдэг байн юм. Тэрэнэй юуби үхэрэй үбсүүе ханшартайн эхээр тайран абаад, тэрэн соогоо хабна, хээр, зүрхэ, элбэг, нэмжэ, хошхоног, гүзөөнэй дүрэ гэжэ жэлхэ хэжэ, тэрэнэ зохидоор ороогоод хүргэдэг байгаа. Тэрэнэ сагаалганай урда тээ оруулжа гэдхээдэг заншалай хэн гэжэ.

— Нарн задалхэ!
— Сагаан харын хэсэгтэ хүртэхэ!
— Шэнэ мяха эдихэ!

Тэрэ нари гэжэшн үбсүүе абажа хайса шанаад, хоер газараар зуртгар отолоод, бурханайнгаа урда тебидэг хэн. Тэрэнэй бүүлэг гэжэ нэртэй. Табиаша бүүлэгын сагаан харын хахадлатар тэндэ таблалтай байха.

Нарн гэжэшн нутаг бүхэндэ ондо ондоогоор хэдэг ааб даа. Тэрэнэй аймг аймгай өөхэдэнь ехо гүрим, заншал болоно.

Мүн «Бүтүүгэй үдэш» сагаан харын нэгэн шэнэ урдах үдэш—газар газарта ондо ондоогоор, өөхэдэнь гүрмээр үнэгэрэгдэг байгаа. Зарим нутагуудта, илангаа Сэлэнгийн баруун эрхэсээс сагаан газарнуудта ингэжэ хэлсэдэг хэн гэжэ.

— Бүтүүгэй үдэшэ бүтээтэрөө эдихэ.

— Бүтүүгэй үдэшэ бүхэ жэлээ үдэшэ.

— Бүтүүгэй үдэшэ бүхэни хүнээрэ найрлада.

Буряад ороной зүүн нутаг, аймгуудта бүтүүгэй үдэр мяханай зүйл нэгшэ эдигүй, гансал сагаан эдэгээр хооллодог хэн гэжэ. Тээд энэжэнь газар газарай заншал, арасадажа, булалдажа байхаар асуудал бээшэ ааб даа.

Сагаан харын нэгэнэй үдэр өһотойл хайндэр эхилээ. Урданай буряадууд энэ үдэрхэ табарай эхин, шэнэ жэлдэ тооложо, хайндэр, найраа тайхамшаг гоо хайндэр эхилдэгдэг байгаа.

Үлөөгүүр үшөө харахыда айлууд бодожэ, шэнэ сагаан гү, али хаахан хаагадан хүөөр сэржэм үргэжэ, гэжээхэ аргал түлээд тэрэн дээрэ арын ноошэ, модоогой мүүшэр, сагаан даланн сээсүүдыг галдажа, үнэгэрхэн жэлэй муу муухай юумэнүүдхээ байра байдлаа ариудадаг хэн.

Тингээшэ сагаалган эхилээ даа. Эгээл түрүүн сагаалжа эрхэн хүн гэжэшмэй эгээл хүндэтэй аймшан болодог. Тэрэ айлшан эрэ хүн хаа, гэртэ оромсоороо, бүхэдэхи хутагаа доошон таблаа, бурханда ошожо мургэ-хэнэй нүүлээр гэрэй ээдэтэй золгододог, амар мэндэнь асуудаг, байра байдал тухайн мэджэ абадаг хэн гэдэг. «Бурүүмнай булшантай гү, дааганнай далантай гү!», «Сэгнай хайхан, саган нимгэхэн хаяа!», «Элүүр энхэ эгэрээртай дүүрэн хаяа!» гэжэ мэтын асуудалууд буужал буужал байха.

Сагаалганай амаршалга—золгохо ехо гэжэ баһал өөрын гүрмтэй. Дүү хүнүүд аймшанай гарыг доройгоо, алагуудыг өөдөн харуулжа, тохонотон дүнгэн золгоно. Аха хүнүүд алагуудыг уруун харуулаа, дээрнэ гараа табижа амаршална.

Амаршалсаһанай нүүлээр айлшад эгээл хүндэтэй газар—хоймортто хуужа, амгалан тэнюунээр зөблөхэ зуураа, орошо айлханаа байра байдал тухай, үхбүүдэйн, түрэл гаралайн элүүр энхэ, мал адууһанай тарган тобир, үбхэ тэжээлэй элбэг дэлбэг тухай хоёрлдоо эхилээ. Эршүүл тамхиа залалсана.

Хоер янзын табэг айлшанда табигдана. Сагаан эдэжэй табэгта элдэб шээр (сахар, конфет), айрхан, хүшөөмэг, гурилаар бэлдэгдэн шаванги, үрмэн, шара тоһон гэжэ мэтэ ороно. Эгээл түрүүн эдэжэй дээжэ—халуун сай айлшанда баруулагдаа ааб даа. Айлшанай сай ууһаар, сагаан эдэжэй табатхаа ама хүрхөөр хуутар, мяхан табэг—бууза, шанаан мяхан, гэдхэтэй мяхан, шүлэн гэжэ мэтэ бэлэн болоодхон. Эгээл энэ мяхан табатга табигдахтай хамта, гэрэй эзэн бодожэ, танхатай гү, али гүсэтэй тогоной архи хундага соо хээд, айлшандаа баруулаа. Айлшан сагаан эдэжэй дээжэ—тогтоной архиһаа сэржэм үргэжэ, орошо айлхандаа амар мэндэ, элүүр энхыг хүргэжэ, гараа үргэн өһолно.

— Мэндээ!

Гэр соо байгшад бултдаа омог хуруунээр харуусана:

— Мэндээ, мэндээ!

Айлшан гурбан хундага архи ууха ээргэтэй. Тээд савшадэ уухан өөрэйнь дурон ааб даа. Зүгөөр айлшан хүн гэжэшмэй нэгтэжэ оройдошье болохогүй, тон элүүр энхээр гаржа ошохо ээргэтэй.

Гэрэй эзэн ууса маха хурса хутагаар отолон эмдэжэ, «наһатай хүнүүдтэ эгээл түрүүн барина, бултанда тэрэ хоолһоо дүтөөнэ. Хониной дала наань, баһал нима анзаар тэрэнэй мяхан хубаагдана.

Эдэ бүхэ гүрим сахнаһанай, найрлаһанай нүүлээр дуу дууладаан, элдэб шог зугаа эхилээ. Хуур, лимбэ дээрэ наадалган болоно.

Айлшад өржэл, ошомол байна. Тэдэнэй гаралган дээрэ гарай бэлгүүд баруулагдаа. Үхбүүдтэ сахар, конфетэ үгтэнэ. Ямар шадалтай айл байнаб—энэ сагаалганай үдэр эли тодоор харагдааг орхино. Дэлгэр баян сэдхэлтэй, хүндэмүүшэ өбөрн зантай айлхын амтатгай, элбэг дэлбэг эдэс хоолтой, бэлэг эхэтэй байна. Хатуу харьд, хуруу нарин гү, али үгтэй тулюур айлханд минил нула шүлэ уулгад, хатаһан ээгэй харуулаа, хүйтэн бүлэн сай таблаа, архи тамхитай үнэгэрхэ үзүүлэнгүй айлшадга гаргана.

Сагаалганай хайндэр—шэнэ жэлхэ угтаһан, сэдхэл бодолоо ариудаһан, сэбэр сээхэ наһаа нааалхан, амгалан тайбанин, элүүр энхыг, дэлгэр тэнюун байдалыг үрэлхэн, дэлхэйн зургаан зүйл—түбнүүдтэ зол жаргал айлдахан хүсэхэн эхэ үдэр.

Сагаалган—монгол угсаатанай хүсэ шадалаа, баян дэлгэрээ, сэдхэл наһаагаа харуулан, амгалан тайбанин, зол жаргалыг хоол хүсэжэ байһанаа эли тодоор үзүүлхэн хайндэр.

МОРИН ЖЭЛ ТУХАЙ

Монгол угсаатанай арбан хоёр жэлнүүд соо муу жэл үгы юм гэжэ урданай түүхэ хэлхэ. Зүгөөр гал могой жэл хатуу, түэр хонин жэлдэ ган гасуур болодог, луу жэлдэ уһан үертэй байдаг гэжэ хүсэжэ бии ааб даа. Тэрэнэйшэ сагай үлэрлһаа дулддаг ушарнууд гэжэ ойлгохо болонобди.

Тингээшэ гарахаа байхан морин жэл өөрын онсо томилототой, өөрын удха шанартай гэжэ хэлсэдэг. Манай буряад арад хэр уһаа хойшо мориндо дуратай юм. «Морин—хүнэй өһотой хана», «Морин—эрдэнэ», «Түрүүта мориной дабаагүй дабаан», «Найн морин—ээжэйн бурхан», «Морин—ажал хүдэлмэрхэн эхин», «Морин—өһотой зөөр» гэжэ мэтын урданай, мүнөөнэйшэ үгэнүүд бии. Үнэхөөрөөшье бодоод үзэхэдэ, мориной хээгүй ажал, мориной готалаагүй уһа гол, дабаагүй хүтэл хада, талз дайда дэлхэйдэ хомор ааб даа. Хүнине мориной хүргэн абаашаһан харгы эртэ урдын домог мэтэ баһашыг уга. Морин—газэрша. Морин—урилдааша, хатарша, гүйгөөшэ. Морин—дайладааша. Морин—ажалшан. Морин—бүжэгшэн. Морин—нүхэр. Ямар олон томилотго, ямар олон шадобари, эди шэди, оюун, бэлиг, хонор ухаан мориндо бии гэжэшэ! Буряад арадай урдын дуун бүхэн соо шахуу морин эрдэнэ магтан дуулагдаа. Үлгэр домогуудай баатарнууд хүлэг моринойгоо аша туһаар амиды мэндэ үлэнэ, дайсанин дараа, үхэлхэн, алуулхан аад, дахинаа амьдарна, тэдэнэйл заабари үгөөр элдэб олон бэрхшээлнүүдыг дабажа гарана.

Моридой ямар олон үүлтэр биби! Дэлхэйдэ суутай болохон араб үүлтэр. Дэлхэйн хахадые шахуу дабажа гархан монгол үүлтэр. Хэдэн дайн байлдаһан гал дүлэн соогуур гарелсхан кабардин, Доной үүлтэр. Элхэн гүбн, хада ууладашье, намаг соошье тулмдаггүй ахалтекин үүлтэр. Гансал манай уужам дэлгэр Эхэ орондо алаар таби гаран үүлтэрэй морид бии.

Замбуулинда дэгдэн, түргэн бушуу семолдуудаар дэлхэйн бүмбэрэгшэ багхан саг соо тойрон ниндэн сагта морид тухай хоёрхэдэ, зарим хүнүүд намайг гэнэн хонгортэ тооложо болохо. Тээд адуун хүрэгшэ үдэхэ асуудал жэлдэ жэлдэ гаржа байдаг. Үнэн дээрэ урагша амжалтатэй энэ талаар абаһан хэрэг үгы шахуу. Адуун хүрэг жэлдэ жэлдэ үсөөржэ байна. Дэлхэй дээрэ мүнөө үедэ 70 гаран миллион морид тоологдог хаа, энэ өхэ СССР орон доторнай оройдоол 6 миллион тухай морид бии. Буряад орондо адуун хүрэг эрид олошорногүй. 1960-аад онуудай эхээр адуун, ямаан ховрыг үдэхэ түсбэй үгы шахуу боломсоор, мориной түүхэй элбэгдэ, даланда, халуун хата, омһондо дуратайшуул олошороод, адуун хүрэгшэ

хара хороожэ, үүсэ хайса хэлхэн байха.

Манай буряад арадай өһо заншала «Эрын гурбан нааданда» мори урилдаан ороно ха юм. Олон модоной газарта болохон урилдаанда түрүүлжэ эрхэн хүлэгтэ ямар хайхан, ямар үлэ дэмбэрэлтэй соло дуудагдадаг байгаа гэжэшэ!

Адуунһаа танхиа барихан, Агтаһаа хунгажа абаһан, Гол нугаар урилдажа, Гоо шинжтэй болохон, Утын намар уяжа, Урилдаанай шинжэ олгохон, Эрэлхэг гүүнэй унаган Эрхэ боро хүлэг!

Харанхы газарыг Гэрэлтүүлэн эрэгшэ, Хартаганата талыг Харгы гарган эрэгшэ, Төөм һөөм шэхэтэй, Түгэс хайхан бээтэй, Шэнгэхэн дэлхэтэй, Шэрүүн гүйдэлтэй, Шэрэм турууе табилаан, Шэгдэхэмэл мунган

Һөөсө хабиран, Хэн булад туруу туруулан, Хада уула дабуулан, Дун сагаан шудыг Ташаганаса хабиран, Дуран мэтэ Уран нүдэ эрбэлзүүлэн эрэгшэ Хүлэг мориной Хүжэ хайхан дээжэ—Саян уулын Сарюун унаган, Байгал далайн Зэрлиг долгин—Гайхамшаг хүрэгшэ, манлай—Гал түргэн борол

Ингэжэ соло дуудан байхадэнь, холо газарыг агшаан түрүүлжэ эрхэн морин хүлэг соло дуудажэ зогсохон хүнэй бараша шэршүү хөдөгшэ эдин залбан алдатарай дээшэ үлэжэ, магтаалда хүртэлхөө мэдэхэндэл хүлгэн байсан байдаг бэлэй хэн гэдэг.

Тингээшэ мүнөө гарахаа байхан Морин жэлхэй баһал удхатай, үлэ дэмбэрэлтэй байхал болоно.

Монгол литын өһоор, жаран жэлэй дүхэриг, гортигой гүрмээр, жаран жэл болоод эрэгшэ эрдэг сагаан, түмэр Морин жэл мүнөө гарахыг. Тинхээд 400 жэлэй саада тээ, 1590 ондо сагаан түмэр морин жэл утгадһан байна. Тэрэнхээ урдашье 1210 он хүртэрхэ морин жэлнүүдыг тооложо болоно. Манай 19-дхэн, 20-дохн зуун жэлнүүдтэ (1810, 1870, 1930, 1990 онууд) сагаан түмэр морин жэл дүрбэдхээ гаржа мандахан гэжэ.

Мүнөө үедэ Сагаан харын хайндэрыг—сагаалганинэ яжа угтаха тухай хоёрлдоон алаа гаржа байна. Харин мүнөө Сагаалганинэ республикманай арадай хайндэр болгожо, Хуулига өһоор сонсохондонь тон баартай байһаннай ойлгосотой.

Монголой Арадай Республикада сагаалган хадаа «Малшад хайндэр» гэжэ эхэл зүбөөр нэрлэгдэнхэй байна ха юм. Монгол угсаатанай нэгэн болохо буряад арадай заншала энэ хайндэр «Сагаалган» гэжэ эртэ урдынхаа удха шанарыг шэнээр, мүнөө сагайхаар абажа, олон түмэнэй сэдхэл бодол шэнэлхэн, үнэгэрхэнэ дурдажа, дутуу дундануудэ усолдангаа, эрээдүй тухай бодомжолон хаа саг, үдэр болохо гэжэ атигэнхэйбди.

Георгий ДАШАВЛОВ, поэт, СССР-эй Уран зохиолшодой холбооной гэшүүн.

«Буряад үнэм» газетхээ абтаба!.

Улаан-Үдэ.

Сагаан тэргэ, шамда амжалта хүсэнэбди

НУРАГШАДАЙ ДУНДА ШАТАРААР РЕСПУБЛИКЫН
МУРЫСӨӨН ҮНГЭРГЭГДӨӨ

ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Сагаан тэргэ» гэхэн турнир 12-дөхөө үнгэргэгдэб. Шэнэ шэнэ хүү-гэд шатарай хюлгын хажууда хууринуудыг эзэлнэ. Олонхын түрүүшнхээ нимэ турниртай хабсадалсана бэшэ. Тэдэ гэхэл, Улаан-Үдэ хотын 3, 7, 25-дахи хургуулинуудай пионерэй дружинанууд болоно. Мурысөөн нэгдэх ШРМ-гэй байшан соо үнгэргэгдөө, Россин хахад финалда гарахын түлөө тэмсэл нилээд шангаар үнгэрөө. Түрүү тренернууд В. С. Максимов (7-дохи хургуули), турниртай олон дахин илһэн Х. С. Гермежапов (3-дахи хургуули) гэгшэдэй команданууд бэлгэ-тэй бэрхэ байһанаа харуулаа. Эдэ команданууд түрүүшын турта уулзаа. 7-дохи хургуу-лын командын түлөөлэгшэд Денис Амеляничик болон РСФСР-эй чемпионка, СССР-эй түрүү хуури эзэлхын түлөө болохоо байһан мурысөөндэ хабсадалсана Людмила Карпова гэгшэд 3-дахи хургуулины пионерууд Буянга Доржиев болон Татьяна Цыреновада шүүгдшөө. Чемпион басаганай дүү хушугай хюлгэ дээрэ наада-һан Надя Карпова болон Алек-сей Бутуханов гэгшэд Игорь Мельдинсе, Цыден Раднаев гэгшэдтэй тэнсэлгээр дүүргээ. Гансал Артем Медведев Ти-мур Ивановые илаа. Тингэб-шье Хажангын 2-дахи хургуу-лины түлөөлэгшэд түрүү ээр-гэдэ гараа. Тус команда хо-доодоо эрхим һайнаар наада-гдэ байһашье һаа, түрүү хуу-рида гаража үзөөгүй. Коман-дын гэгшүүд шатарээр мурыс-сөөнэй үнгэргэгдэхэн бүхы жэлүүдтэ түрүүшнхээ хабса-далсана баунтыкидтэй боло-лон мухар-шэбэрэйкидтэй хоер уулзалга үнгэргэжэ, 5:0 очко-тойгоор илэжэ, 10 очко аба-жа түрүү ээргэдэ гараа.

Гурбадахи турта илэгшэд 3-дахи хургуулины шатар-шадтай уулзажэ, чемпионы нэрэ ээргэдэ хүртэхэ аргатай байһан 3-дахи хургуулины ху-рэгшадта нилээд шангахан ха-рюу үгөө. Тэдэ 3-дахи хургуу-лины пионернуудыг хоер оч-когоор ахин тараа. Мүн түмэр замшад бэшүүрэйкидтэй наа-дажэ, 5:0 тоотойгоор шүүгээд, баһал түрүүлэ (7-дохи ху-ргуули). Тингэжэ Железнодо-рожно районы хурагшад му-рысөөнтэй дүүрэтэр түрүү хуу-рига алдангүйгоор илалтын түлөө үсэд нэтрүүгээр тэмсэ-хэ хэрэгтэй гэжэ бодотоор ха-руулаа. Абажа боломоор 35 очкоһоо 28 очко абажа, тэдэ республикын чемпион болоо.

Буянга Доржиев (7-дохи ху-ргуули) 7 очко абаад, эгээл эр-хим дүн туйлаа, Оксана Лобса-нова (25-дахи хургуули) абажа боломоор 7 очкоһоо 6,5 очко абажа, өөрынгөө хюлгэнүүд дээрэ эрхим дүн туйлажа, тү-рүү хуурида гараа.

Нэгэ доро хубин түрүү хуу-ри эзэлхын түлөө мурысөөн үнгэргэгдөө. Эндэ Бээр Дор-жиев шалгаржа (Мухар-Шэбэ-рэй районы Суулга тосхон), абажа боломоор 7 очкоһоо 7-е абаа.

Турһаа турта үрэ дүмүүдэ һайжаруулдаг горохойкидто орходоо хүдөөгэй шатаршад бэлгэ шадабарин талаар би-раггүйхэн байна гэжэ халаглон тэмдэглэхэ байһоб. Түрүүшн-хээ нимэ мурысөөндэ хабса-далсахала ерһэн Бээр Иль-миние (Баунтын район) онсо тэмдэглэмээр. Тэрэ муу бэшэ үрэ дүн туйлажа, нэгдэх хюлгэ дээрэ наадагдэ, абажа боломоор 7 очкоһоо 5,5 очко абажа, гурбадахи хуури эзэллэ.

Л. ГАРМАЕВА,
мурысөөнэй ахмад судья.

НОНИН НАМТАРТАЙ

1990 ОНОЙ «БУРЯДАЙ ЗАЛУУ-ШУУЛ» ГАЗЕТЫН 1-ДЭХИ НО-МЕРТО ТОЛИЛОГДОНОН МАНАЙ КОРРЕСПОНДЕНТ Е. СЛУГИНО-ВАГАЙ ИНТЕРВЬЮ ИИМЭ НЭРЭ-ТЭЙ БАЙГАА. МАТЕРИАЛАЙ ТО-ЛИЛОГДОНОН ХҮҮЛЭЭР АБА-НААР РЕДАКЦИЙН ТЕЛЕФОНУУД ЖЭНГИРЖЭ, БЭШЭГҮҮД ЕРЭЖЭ ЭХИЛБЭ.

«ВИКТОР Иванович Лапшиной адрес үгэхтэйнай би том өхөөр гуйноб. Би гансааран нимэ гуйл-таттайгер танда хандана бэшэб гэжэ ойлгоноб. Тингэбшье таа-надые миний гуйлтада өрсөхөгүи байха гэжэ найданоб. Магад, нү-хэр Лапшин манда туһалха аалом. Юуб гэхэдэ, би дүрбэ нөхөтэй басаготайб, тэрэмини хиларвар ха-радаг байһан дээрһээ 2,5-тайһаа нюдэнэй шэл зүүнэ. Хожомоо хилар бэшэ боложо магад гэжэ эрчүүд хэлэнэ. Харин гэнтэ болоогүй һаань, яалтайб! Мүнөө басагамни багахан олон юумэ ойлгоногүй бшуу. Харин өхэ бо-лоходор, намда ингэжэ хэлэхэ бшуу: ажымни, юундэ намайе аргалуулаагүй гэжэбши! Энэ асуудалданы би ямар хариу үгэл-тэйбиди!»

Намда туһалт, В. И. Лапшиной адрес эльгээгүй.

Нүүлэй үедэ нимэрхүү бэшэ-гүүд редакцида олоор ерэнэ. Танда туһалһаа гэжэ хэдшье һанга һаа, уншагшадга голхорүүл-

ха бөгөөтэй болонобди. Юуб гэхэ-дэ, Виктор Иванович нэгэ сэрэгэй чэстийн оршоһон гэгээр дээрэ ажаһуудаг, хүдэлдэг, тэндэ оро-хын өргөгүй байдаг. Энэһинээ гадна, мүнөө тэрэ медицинскэ практика эрхилжээ. Болинхой, Хэрбээ тэрэ шиндэхбэрэ хубил-гаа һаа, энэ тухайгаа манай га-зетэдэ мэдээсэлэ. Харин бидэ өөһэднхөө ээлжэндэ тэрэнэй хаана угтан абаха аргатай боло-һон тухай бэшэгүүдыг эльгээһэн бүхы уншагшадга мэдээсэлбди.

БОКСЁР

ТУХАЙ НОМ

НАЯХАН ВАЛЕРИЯ СТРЕ-ЛЫНКОВЭЙ «ОН ЖЭЛНҮҮ-ДЭЭР ХЭМЖЭГДЭНЭН ҮА-УНДНУУД» ГЭНЭН НОМ ГАРАА. ТЭРЭЭН СОО МЭ-ДЭЭЖЭ ТРЕНЕР АНТОН АНДРЕЕВИЧ АТАРХАНОВ ТУХАЙ ХӨӨРЭГДЭНЭ, ЭНЭ НЭРЭ РЕСПУБЛИКА ДОТОР БОКСДО ДУРАТАЙ НИ-ЛЭЭД ОЛОН ХҮНҮҮДТЭ МЭДЭЭЖЭ БАЙХА. ТИИМЭ-НЭЭ ЭНЭ НОМ ОЛОН ХҮ-НҮҮД ХУДАЛДАЖА АБААД, НОНИРХОН УНШАХА БАЙ-ХА ГЭЖЭ НАЙДАНАБДИ.

«БУСАДЫЕ хүндэлхэ гэ-шэ эгээл эрхим амжалта болодог. Энэрхы һайхан сэдхэлтэй, ухаатай сэгсэи хүнүүдтэй үгээс ойлголсо-жо ядадаггүй байһан дээрэ-һээ тэрэ хүнүүдтэй түргэн танилсадаг һэн. Хүмүүжэ-мэлүүднхэ үнэн зүрхэн-

һөө тэрэндэ дурладаг бай-гаа. Энэһэ тэднине һайнаар мэдэжэ абахадань, һорил-гын түсэб табихадань ту-һалдаг һэн. Боксер бүхэнэй өөрын онсо түхэл шэнжэлхэ уламжалан, тэрэниие мурыс-сөөнүүдтэ бэлдэдэг байһан юм.

Боксернууд тэрэндэ тон өхөөр найдадаг байгаа. Ингэ-жэ бээ бээ ойлголсоод байхада, спортиана үндэр дүнгүүдыг туйлаха арга олгодог. Антон Андреевич мөһөндө табан хурган шэн-гээр мэдээд ябадаг һэн. Гэнтэ һорилгонуудта аба-хала болишоһон боксернуу-дыг бэлдэжэ, хэды өхэ ха-ба шадалаа гаргалһаа даа гэжэ би өбөөрөгшө һэм. Тэрэ спортиана гурим эбдэхэн хүн бүхэнтэй эсэгэ мэтээр анхаралтайгаар хөө-рэлдэдэг байһан юм. Тэ-рээнтэй хөөрэлдэжэ, һорил-гонуудтаны абаһанайгаа һүүлээр журам муутай ни-лээд олон хүбүүд өөр ту-хайгаа бодожо үзөөд бээ эһаха гэжэ оролдодог һэн. Тингээд һорилгонуудта тон анхаралтайгаар хөндөжэ, оролдосо хэштэлтэйгээр хэ-шээлүүдтэ ябадаг болохо. Бидэ тэрэндэ дуртай, ха-рин тэрэ манда хэрэгтэй байһан юм.

А. А. Атархановые мэдэ-хэ нилээд олон хүнүүд энэ сэгилтыг дэмжэхэ байха гэжэ һананобди.

Манай корр.

АНЯ манай райондо Бурядай АССР-эй ара-дай депутата эгээл залуу кандидат болоно. Тэ-рэ 25 нөхөтэй. Депутатска мандадай түлөө тэм-сэлдэ һунгагшадтай тэрэнэй түлөө дуугаа үгөөд байгаа һаань, һайн депутат болоходонь, эдир залуу наһанинһаа аалта хэхэгүй. Тэрэ амхидхэ-шын дүй дүршэлтэй болонхой. Юуб гэхэдэ, ху-ргуулида хуража байхадаа, хургуулины бүхы үй-лэ хэрэгүүдэй гүн соо ябадаг байһан. Институт дүүргэхэнэйгээ һүүлээр түрэл тосхоноо буса-хадэһье, нийтын өжөбайдалда хам оролсодог болоо юм. Союзотой ВЛКСМ-эй комитетэй сек-ретарийн орлогшо, комсомолой политселин пропагандист байһан тула тэрэ залуушуулай дун-да үзэл сурталыг хүдэлмэри абуулдаг. Клуб соо, ВЛКСМ-эй райкомдо, РАПО-до тэрэниие хо-доо хаража болохот. 1988 оной намар Хужа-рай хүдөөгэй соелой байшангай дэргэдэ «Мүнхэ-Бадар» гэхэн театр-студи нээгдээ һэн. Тиммэ-һээ Аня тэрэнэй хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр ха-бсадалсажа, жүжгэй гол герой эхэнэрүүдэй нэгэнэй роль гүйсэхэдэ. Тэрэнэй оролдолгын өшөөр нотагай соелой байшангай дэргэдэ «Юуи! Хаана! Хэзээ!» гэхэн клуб нээгдээ һэн. Аня тэрэниие хүтэлбэрилдэг.

Аня ямаршье хүнтэй хөөрэлдэжэ, үгээс ойл-голсожо ядадаггүй юм. Тиммэһээл тэрэ хүнүүд-тэй зохидоор хөөрэлдэдэг байгаа өһотой. Тэрэ-ниие ВЛКСМ-эй комитетэй-секретарьар һунгаа. Тэрэ залуушуулай дунда һонирхолтой ажал хэ-

КОМСОМОЛҢОО КАНДИДАТ

АЖАБАЙДАЛАА ХУБИЛГААД ТУРШАЯБДИ

ТАНИЛСАГТЫ: Анна Шагдурова — Хужарай хунгуулины 166-дахи округһоо БурАССР-эй ара-дай депутата кандидат, Түхэнэй союзотой ВЛКСМ-эй комитетэй секретарь, экономист. Тэ-рээнтэй хамта энэ округһоо эдэ гурбан кандида АУУД бүрхдхэлдэ абтана: И. С. Манжеев, Туранай союзотой директор, Г. Р. Адушеева, Харбаадай Аунда хургуулины директор, В. А. Попов, Моон-дын хүдөөгэй Советэй гүйсэхкомой түрүүлэгшэ. Мүнөөдөр комсомолой органиацинуудай таһагыг даагша, комсомолой кандидатай этигэм-жэтэ нюур К. Халудоров болон манай коррес-пондент С. Очирова гэгшэд тэрээнтэй танилсуул-на.

рэгүүдыг эрхилжэ, тэдэнэртэ сог зали бадаруул-ха гэжэ оролдодог.

Хэрбээ тэрэнэй депутат болоо һаа, экономист мэргэжэлын баһал шухала үүргэ дүүргэхэ бай-ха. Мүнөө энэмэй хэрэгтэйшье, шухалашье бо-лонхой. Экономикын эрдэм мэдэсгүйгөөр бидэ ажабайдалаа хубилгажа шадахагүйбди. Округойнгоо бүхы һунгагшадые кандидатые-най дэмжэхыень урлаһабди!

— Аня, ши депутатска мандадай түлөө тэмсэ-хэ хүсэл эрмэлзэлтэй, каба шадалдаа найдана гүш!

— Тэмсэхэ хүсэл бии. Бидэ комсомолшүүд, бээдэ балай өхөөр найдахала болишонхойбди. Байдалаа хубилгахын, Союзайнгаа нэрэ хүндыг үргэхын тула комсомолшүүд дундаһаа депу-тат манда шухала хэрэгтэй. Ингэжэ һанахадэа, хүсэ шадал нэмэлэндэл адли болодогби. Маанад залуушууллаа бэшэ хэн залуушуулай эрилтэнүү-дыг хамгаалхаб!

— Ажабайдалаа юу хубилгажа хүсэлтэйбши! — Нэн түрүүн залуушуулда ондоогоор хандэ-дэг болоһон гэжэ хүсэхэ байһаб. Хэрбээ миний һунгалтын урдахы платформо тухай хэлэхэ болоо һаа, тэрэ комсомолой районно органиацины зохиоһон платформодо гүйсэдөөр түшгэлэнхэй. Залуушуулда шиндэхгээгүй асуудалнууд нилээд олон болоһонхой. Жээлэхэдэ, социальн-ажы-һуудалай, ажалда оролго, сүлөөтэй сэг эмхид-хэлгэ, гэр бүлэ гэхэ мэтэ. Залуушуулда онсо эр-

хэ байдалнуудыг олгогты гэхэн эрилтэ бидэ та-биггүйбди, харин асуудалнуудыг шиндэхгээдэ аб адлихан арга боломжонуудтай байха хүсэл-тэйбди. Томо асуудалнуудыг шиндэхгээдэ урда-даа залуушуул хабсадуулагдадаггүй байһан юм. Мүнөө һонирхолтой уулзалганууд эхилээ. Уул-залгануудай үедэ хүнүүд кандидатуудтаа захи-луудыг үгэнэ. Национальн-соел-культура, тү-рэл хэлээс хүгжөөлгэ, хүдөө тосхонуудыг нацио-нальн-түхэл шарайтай болгохо гэжээ намда тон дүтэ байна. Багахан хүдөө тосхонуудыг һэргэн бодхоохо талаар хүдэлмэри абуулагдажа эхилээ.

Манай Түхэнэй болон хүршэ Ахын районнуу-дай газар дээрэ национальн парк байгуул-тахыг шиндэхгээдэ арадай депутатуудай район-но Советүүдэй сессииүүд дээрэ баталан абад.

Тэрэ СССР-эй Верховано Советта һайшагдэм Гансал мүнөө республикын үгэ хэлэхын үлэнхэй. Депутат эншье, хэрэгые зүб муртэнь оруулжа ээргэтэй.

— Аня, мүнөөнэй залуушуул шамда һайшаа-дадаг гүи! Сасуутамин намайе дэмжэхэ гэжэ ши найдана гүш!

— Залуушуулай ажабайдалаар һонирхожо, эдэ-би үүсхэл гаргажа эхилдэг болоһонинь намда һайшагдана. Бидэ һайхан болотор олон юумэн-дэ анхараваа табидаггүй байгаабди. Хэрбээ на-дай депутадер һунгаа һаань, залуушуул на-майе дэмжэхэ, тэдэнэртэй хамта ажабайдалаа һайн тэмшэнь хубилгажа гэжэ оролдохобди гэжэ би найданоб.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

(Үргэлжлэл. Экинний 4-5-дэх номориудтай).

— Би дүү басаганын хадга дүү хүбүүнэйхний эднүүб, гээд, элэг залгиһанайгаа хуул-д, алтаар нелбоно. Эгшэнь дүү басаганд агааржа, жэрхэн байжа бөөр зөтһинээр мүнгөөр нелбоно хэ.

Дүү хүбүүнэйхний үгсөө эртэ нэрэдхэнэ. Аманайгаа гашаланг байхад нелбоно. Нелбоходоо ба-гаан хөөһөөр нелбоно. Гайхаад баһа нелбоно. Баһа сагаан хөө-һөөр нелбоно. Хүбүүн ошоһондоо нуга харейн бодож, ахала нэрэдхэнэ.

— Уугаабди гэжэ байһээр уйд-тар гашуудалта байдалда оробо-бди—гээб.

— Яагаа, юун болооб?—гэхээр ахан бодоно.

— Бишкн алтан нелбоһоо са-гаан хөөһөөр эсбэб гэжэ гүб!— гэжэ дүүтэйнгээ хэлэхдэнь, ахан нонирхонд нелбоһоодо баһа са-гаан хөөһөөр нелбоно.

Зол жаргалаа алдажархобди гэжэ аха дүү хоерой гайхалдан хуухадань, угалзатай торгон дэ-бисхэр дээрэ хуһанай тэбэрхэн үйһэн хэбтэнэ. Тэрээн дээрэ эли тодоор илгэжэ бэшээтэй байба: «Уугаад уулса муухай. Ногтоод шалхна муухай!».

— Эндэний манай хойноһоо гэтэжэ байдаг тэгүүл би байна, —гээб ахань.

— Тимэз, бидэнь мэхэлжэ ногтоохын тула эндэ эдэ хоол ууха үндэ зориута табһан бай-гаа. Тэрэ урьха зангада оробо гэшэбди, —гэжэ дүү хүбүүнэйх-нээр хэлэб.

Хоюулаа уруу дурру болон, хаана юун болоо нэм гэжэ бо-долгодо хатан хууһаар: «Шн мэд-дэжэ гүш! Шн мэдэжэ гүш!» гэл-сэнэ. Тэрэ хоерой хэнийнхнэ юушье мэдэхгүй байба.

Одоол илгээд хосороо сэг ер-бэ гэжэ хоер хүбүүд нүгээ адха-нан хамгануу, нүгээ гээһэн үб-гэншүү болоод, дуугай доошоо хараад хууһад. Жэмэстэ эсэрлэг соо гое хайхан дуугай шубуунуу-дайшье дуугарха абган дуудане-гүй, ноб һонор. Хоер хүбүүдэй шэжүүдтэ ханхнуур татһондал ханхнэнь, шууһаа, Ариун сэгзэ-н агаар манатан харагдана. Гэвэр дэлхэй хэлбэлзэн байһондал бо-лоно.

— Энэ эсэрлэг соо манай хуу-ла сэг дүүрээ! Эндэһээ савшалта сэг тулажа ербэ, —гээд, ахань хууриһан бодобо.

— Аха, ханаагаа зобоһоной хэ-рэг үм. Өөрингөө шадлаар оло-һон зол жаргалыг эхншье булъя-жа шаддаггүй юм. «Эрхэзэ на-ран, ээлжээтэ түрэ байдаг юм» — гэжэ дүү хүбүүнэйхнээр хөөрбэ. Ал-та мүнхэн нелбоһоо эндэ орхи-бобди гэжэ ханаһаар, аха дүү хоер хаанай басагадай жэмэстэ эсэрлэг саад сооһоо гаран ошо-бод.

Гашуудалта хоер хүбүүд үлдэ-хэдөө, газарай жэмэстэр хоол хэ-жэ, дээрхадха хада уулын хүн-дэд хонилго бөрөөд, абажа бай-бад. Олон юмэ ой ухандань ороно. Орон нутаг, эжи, абань ханагдана.

Нэгтэ тэрэ хоер хүбүүд хар-гы дээрэ хууһаа байдалтай үбгэ-һамган хоеройгоо амар мэндэе дуулжа гаража байна гэжэ оро-бод ха. Орон гээһэн, хоер хү-гшэд өөрингөө хүбүүдэй ерхэн-дэл угтан тодон абажа, шэрдэг дэлхэй «хуужа амархыг гэжэ урин, татан байбад ха.

— Зай, хүгшэн аба, хүгшэн эжи! Иишэдэ хайн хууһаа байна гүб! — гэжэ хоер хүбүүд асуун хуу-һад.

— Хайн, хайн! Үхбүүдэйнгээ бэлгээр ара үбэрөө бүлгэжэ, ами хоолоо залгажа, амаршэгүй хайн хууһабди. Хайн юмэ хэһые хайнаар харюулаа юм гэжэ би-вгшэ. Бидэнь хүгшэншье болоо хаа, таанарта туһалжа үзэхэ бо-долгой хууһаабди. Үгы, үхбүү-дэйни сээжэдэ уйдхор хатаһан, сээжэ нүдэндэнь нелбоһон илал-даһан шэнгэб! Али буруу ойл-гобо гүб!—гэжэ хүгшэн хэлэн байба.

— Хүгшэн эжи, тингэжэшье ма-гад. Хабарей хэгсуу хара халхин-дэ нүдэний уһатажэшье болоо.

Орон нутагһаан үнн гараһан ха-даа сээжэний хабшуушье байжа болоо, — гэжэ хоер хүбүүд хү-гшэн эжи ханаа сэдхэлхэ зела-на, заһанад.

Үбгэ һамган хоер шандаганай шөбәрдама, шанангын гозоймо шэра сэйханаа шанэжэ, мэхээр, хараһаар хүндэлжэ байха зуу-раа нигэжэ хэлбэ:

— Бидэнь нэгэ һонинтой хуу-набди. Хаанай басагад алта мүн-гөөр нелбодог болобо гэжэ арад зоной дунда үгэ хуур тараба. Тэрэнэй баярта хаан баабай на-хкина нойр, наада хэхээр өхтэн түхээрлэгэ хэжэ байна гэлсэнэ. Та, хоер үхбүүднй, дуулаадхье абаа бээб!

Тимэз мэдэе дуулаһаар хоер хүбүүдэй шэг шэрийн барагад гэжэ, хуури дээрхэдэ бодон ха-райхаа ханабашье, нюуса хэрэ-гээ мэдүүлэнгүй үнгэрэхье бо-дожо, бээе шангаар барин:

— Дуулахыньшье дуулаа нэм-ди. Тээд тэрэниһе хайн лалбажа мэдэхгүйбди. Тэндэ хэмшье хү-нэй ошоходо болохо юм гү!— гэжэ нэгэниһе асууба.

— Болонгүй ахаб! Хаанай алта мүнгөөр нелбодог басагад-тай, үнэр баян хуудар юм гэжэ албата зонин мэдэжэ абаг, ха-рин гүрэнэй хаашуул хонирхон гэжэ тунхаг тараһан хадаа хэн-шье хүнэй ошоходо, хорюулгүй байха, — гэжэ үбгэн дуугаран бай-һаар «Үгы, та хоерни дуулаагүй абажа байдаг хүбүүдбтэй!» — гэжэ хураба.

— Бидэнь нэгэшье нүдөөрөө өөрингөө орон нутагыг хаража абаха хүсэлтэй, үндэр уула-нуудай орой дээгүүр дамжан абажа, сагаа үнгэргэдбди, — гэбэ.

— Хоерхы даа, хэншье буруу-шэжэгүй! Уһанан түрхэн дайда, орон нутаг гээжэ ханагдаха юм. Хайн сагай тэлэрхэдэ, өөрингөө орон нутагта бусаха сэгһнай ер-эн бээ, — гэжэ үбгэн хүгшэн хо-ер хүбүүдэй уйдхар гомдолыг тараан хоерэнэ.

— Тэрэшье тэрэ гэлэй. Уулын орой дээгүүр гэнэ гүб! Тэрэхэ-нээр абахадашье бололтой юм бээ. Тээд, абахадаа ойлгод гэ-жэ абаарайт. Ондоо нутагһаа ерхэн хадаа, манай эндэи дэл-хэйн уларил байдалыг хайн мэд-эхгүй дээрхэдэ, амаршэ аюул-да орожо болохот. Газарай жэм-эс байна гээд эдижэ болохо-гүй юм. Эдижэ болоо хаа, тани-жа эдижэ абаарайт. Наһантай залуу, наринтай дээрэ байна. Тимэһээ хоер хүбүүдтэ хургаан болгожо, нюуса юмэнь дууһан хоерхэ үгэнүүб үбгэн баабайт-ней. Шэхтэй юм хадаа шөгнэг-ты, шэбхшээтэй юм хаа хабшуу-лагты, хүбүүднй, — гэжэ хоерэн хууһаар, сэг зуура бодолгото болон, хоерөөгөө үргэлжэлүүлнэ.

— Урдэнь хадаа бидэ хоер-шынги үгытай адуу үбгэ һамган хоер абаһан юм гэхэ. Агаар холо ба-руунай баруун хойто зүгтэ Зарга сагаан уула дээрэ хүнэй зол жаргал байдаг юм гэжэ тэрэ үбгэ һамган хоер дуулаад, тэндэ зорин дүхэн ошоһон юм гэлсэг-шэ. Нэгэ хэдэн хонотго тэрэ хоер сабшэма хабсагын агы өөдэ абижа, мэхарижа, уһан дуһан абаад, норд гэхэ голтойһон, арай гэжэ туд орой дээрэнь гараһан юм гэдэг. Тэндэ жэмэстэ элдэб үнгын модод ургажэ байба. Үб-гэ һамган хоерой эсэһэн тули-һан, үлдэһэн залууданһын ар-гагүй. Нэгэ модондо гое хайһан жэмэс ургажэ байба ха. Тэрэниһе үбгэ һамган хоер эдмээрээ, үб-гэниһе гое хайһан эзарга боло-жо, һамганһын гүүн дүрээтэй болошобо.

Тэрэ хоер хайһан гэжэ мүн бээе бээлхэнайб гэжэ уй га-шуудалда дарагдажа абаһаар, хүнэй дүрээтэй жэмэс караад, тэрэниһе эдмээрээ, мүн бээе бээлхээр, хойшоошье карагүй, модондой орой дээгүүр, сэхэ мо-дондой боол гэхүүһэн дээгүүр ха-райлдажа, гүйдэжэ абажа ха. Яба абаһаар абажа, ошо ошо-хоор ошохо, үзэгдөөгүй үндэр уулын хормойдо туһана. «Үхөө хадаа яһаа орхонжамди» гээд, уула хада өөдэ үгсэн абаһад. Хэ-дэ дахин халтиржа уһаад, еор-гондо өгшөжө, гайрганда гашал-жа хэбтээрээ тарахадань, хөө-блэгшэ үүлэнэй сагнаһана, хү-хэрэгшэ тэнгэрин наанаһана, һүниин хараһыда уулын орой дээрхэдэ толо татан байхань ха-рагдана.

Манай зол жаргалтай тэмдэг эндэ байна. Эрэ хүн зорһондоо, эхээр хүн эхээрэндэ гэжэ хоер хүбүүд малгайн шэнээн мяхан, толгойн шэнээн тоһоо эдижэ, хүсэн дээрээ хүсэ нэмээн дээ-шэлбэ.

Хэдэн хонотгой туршада агы хабсагай өөдэ абира абираһаар, арай гэжэ үндэр уулын орой дээр-р гараад, хоер хүбүүд һамган хэбтэжэбэ. Тингэжэ хэбтэһээр, бээ бээ дэрлээд унташаба. Ун-тажа унтажа бодоходонь, басага-дай эсэрлэг саадһаа үшөө үлүү гое хайһанаар харагдажа байба. Эдэгэнэ улаан жэмэстэ модод элдэб үгсөөр эсэрлэнхэй, хүнэй дура булъямаар олон янзын жэмэс харагдана.

Хүн түрэлтэниһе адуун болго-жо хубилгадаг жэмэс хаанаһана байдаг юм гэжэ хоер хүбүүд үлэ-гүй гуталаараа гээер гэхэхэ, оройгүй малгайгаараа модондой мүшэр шударан абажа, жэмэстэ модонуудыг шэртэн хараһа. Олон янзын жэмэс амталан үзэжэ аба-тарын хэлэхгүй гое хайһан жэмэстэй модон дайралдаба.

— Бишкн шамһаан нэгэ оймһо ундэ эдэһэн хадаа хүртэжэрхи-һүүб даа, — гэжэ ахан жэмэс эд-хээр, гое хайһан морин болошо-бо. «Ээ даа, энэ жэмэс байба алтай! — гэжэ дүүн бодоо, һөөргэнь хүн түрэлдэнь оруулаа жэмэс хаана байдаг юм гэжэ бэдэржэ абаһаар оложо, агадаа эдиулэхэдэнь, тэрэнь мүн бээе бээлбэ.

«Одоошье ханаһанаа абажа, харбайһанаа барба гээшэбди. Манда эзэнхээ сааша юмэнь хэрэггүй» — гэлдэжэ, аха дүү хоер хүн хөөрэн байбад ха. Адуу морин болгохо жэмэс, тингээд хүн дүрээтэй болгохо олон жэмэсүүдэе абаад, уулынгаа орой-һоо бууха сэгтэн, орой боложо, боро караан таһаран байба. Тин-гээтэй гэмта уулын оройн түд дээрэ гэрэлтээд, найман тээшэ тула сасаба.

Энэ үнэ эхэтэ юмэеэ мартажа абаһаа байбабди гэлдэжэ, дүтэ ошон гэхэдэнь, хонинтой толгойн шэнээн монсогор шулуунуудһаа

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

Хойто үгсөөгүүрын хоер хү-бүүд ханаһаараа эртэ бодсо, олоһон олзодоо урмашан, үндэр уулын оройһоо хара халхиншуу буужа ербэд.

Аха дүү хоер үнн удаан болон-гүй, муухан хубсаһа оложо үм-дөөд, нюуртаа һахал һамбай ня-гаад, тулуур тулажа, үбгэд бо-ложо хубилгад, хаанай тээшэ ошо-бод.

Уудам холо талаһаа хаанай ор-дондой дэргэдэ түрын зон шэнги түглыжэ, хуримай зон шэнги хо-тойжо харагдана. Хаанай басага-дай найр нааданһаа хожомдох-най гү гэжэ хоер хүбүүд хоо-лойгоо татан, хормойгоо гүбин байжа дуугараад, гүйдэл жолон абажа, хүрэхэ газартаа хүрбэ.

Тала хээрээр тад шубуун шэн-ги талихадань ошобо. Бүхэтэр

гэрэл сасаран байба ха. Харгы замданһай хэрэгтэй боложошье магад гэжэ бодоод, эгэл гэрэл шангатай үхэрэй барбегань ээр-гын хоер шулуу абажа, наһаа намаагаар аятаһанаар ореогоод унташабад ха.

шэб! Минин албата зондо минэ үзэхэлтэ хайхан морид би гэжэ дуулдаггүй нэн. Хаанаһаа ербэ гэшэб! Хайһан гэжэ уран үгдөө оруулжа, эдэ моридынь абажа болооб! — гэжэ хаан сон-хоор хаража байгад, хатандаа хэлэнэ: — Хүн зон олошоржол байна. Басагадһанай зоной дун-да гаража, алта мүнгөөр нелбо-жо, гайхуула сагын дүтэлжэ өрбэ. Хүүхэдэ торго хоргой-гоор хубсалүүлжа, арбан хургы-ень алта мүнгөөр шэмэлгээ сэг дүтэлжэ бээх гү! — гэжэ хэлэхэ-лээр, хатаниһы үгэ дуугүй зүб-шөөн гаража ошобо.

Нэгэ хэдэ болоод хаанай та-тан бархирһаар гүйн оржо ерээд, оро дэбисхэр дээрээ үгэ дуугүй унташаба.

— Яагаа, юун болооб? — гэжэ хаан гайхан хураба.

Уринабди, мэдээсэнэбди

Бидэ эндээл АЖАҢУУХАБДИ

ҮНГЭРХЭН 1989 ондоо харин гүрэнүүдээс нилээд олон турстическэ бүлэгүүд эрээ. Хэн эрээгүй гэжэ һананабта? Тэдэ гэдэл, американецүүд, японцууд, француууд, немецүүд, итальянцууд болоно.

1990 ондоо харин гүрэнэй айлашдай манда олоор эрээ бэйһанда һажуулангуйб. Тимэһээ тэдэнэртэй тусхай бэшээр харилсан өөрингөө бөгөөд дүршэлтэй хубаалдаха хүсэлтэйб. Би этнографическа музейдэ хүдэлдэби, Тимэһээ дээрэ нэрлэгдэһэн ороонуудыг бүхы туристическэ харилсаха аргатайб.

Юрэнхилдөө хөөрлөөн ород хэлэн дээрэ, мууһан англи хэлэн дээрэ үнгэргэгдэдэг. Гол түлэб бэйһал, байгали болон буддын шажан тухай тэмдэгүүдтэ хөөрлөөнүүд үүсхэгдэдэг.

Сэжынь хэлэхэдэ, зарим залуу хүбүүд буряад бэлгэ һамга абата эрға боломжо бин гэшэ гү гэжэ һонирхон асуугаа. Тэдэнэй һанамжын ёһоор, өөһэдүнэ харин гүрэнэй сасуутанда орходоо буряад бэлгэд урдэнһингаа зулгы зохиод өбэри тэнгээ алдаагүй байһаар.

Буддын, бөө шажан тухай, православна шажан тухай хөөрлөөнүүд тэдэнэй анхрал эхээр гэгдэдэг байгаа.

Хитадаһаа өрөһөн бурхадүүдтэй уулзалганууд минни зүрхэ сэдэ-

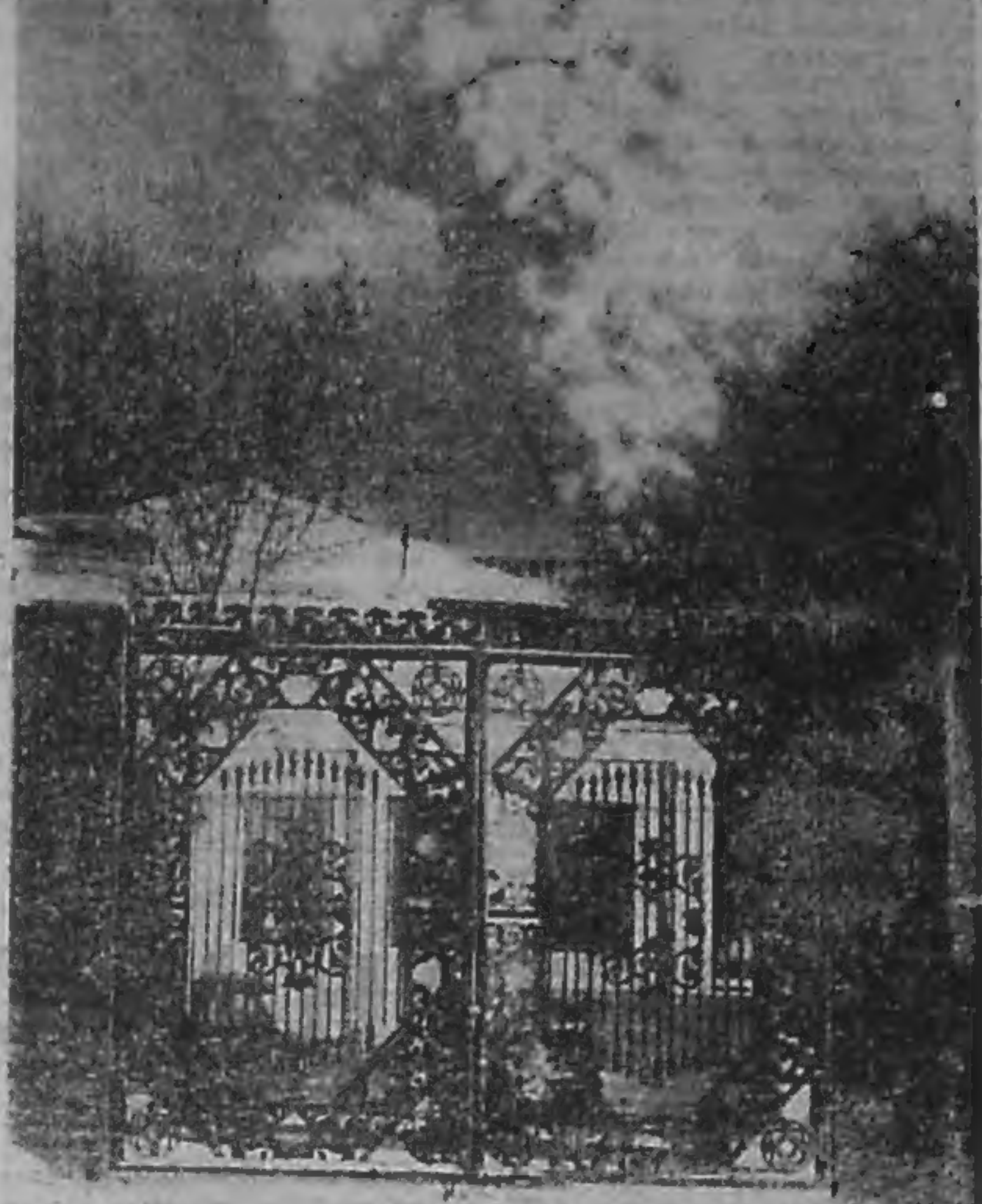
хэл хүлгүүлээ. Тэдэнэртэй хонилсахаһаа урда тээ буряад хэлэн дээрэ миннэ бэлэхэнээр, гоёор хөөрлөдхэдэ болохо юм, байна гэжэ ойлгодогшьегүй ябааб.

Маснадаһаа илгэнь юуб гэхэдэ, харин гүрэнһөө өрөһөн хүнүүд өөһэдүнгөө ороонуудыг нилээд өхэ патриотууд байна. Сэжынь хэлэхэдэ, патриотизм гэшэ индустриально-хүжжэнги ороонуудта туһалһан тухай шэнжэнүүдэй нэгэн хэ гэжэ һанеһа байнаб. Бидэндэ миннэ мэдэрэлһээ эшхээ, аягүйрхэхээ болихо сэгнэй болол.

Манай ороной үнгэрхэн түүхэ ямар байһаб, тэрэнһээ дулдүдэһүйгөөр өрөддүй манай гэртэ, бидэл орон дотороо хубилалтануудыг бэлүүлжэ, ажабайдалаа һайжаруулаха тухай оролдохо ээргэтэйбди. Харин гүрэнүүдһээ өрөһөн хүнүүдэй урда элдэб олон дутуу дундануудһаа үлэмжалеи олохон залуу хүнүүд аягүйрхэдэг болохоо болиг лэ.

Энэхэн минни бэшэг хожомоо харин гүрэнүүдһээ өрөһөн хүнүүдтэй харилсан хөөрлөддэг болоходоо, оронойнгоо түлээ омогорхохо мэдэрэл түрүүлхэдэ хэн нэгэндэ туһалжа болохо гэжэ найдэнэб. Юундэб гэхэдэ, СССР хадаа манай жажуудыг, хүүгэдэймнэй, аша гушанарэймнэй ажаһууһа орон болоно бшуу.

Хүндэлэгшэ Виталий БОГДАНОВ, этнографическа музейн хүдэлмэрлэгшэ.

Оперно тсатрай ара талаһаа миннэ үзэгдэл хаража болохот. Ж. ХАЛБАЗЫКОВОЙ фото.

ЛЕНСОВЕДЭЙ ГҮЙСЭДКОМОН ГЭР БАЙРЫН АЖАХЫН ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ҮЙЛЭДБЭРИН НЭГЭДЭЛЭЙ БААЗА ДЭЭРЭХИ

Техническэ мэргэжэлэй 91-дэхи училищы

Һурагшадые абатаар сонсохоно. 8-дэхи класс дүүргэһэн бэсэгдэе 3 жэл соо мэлэр-штукатурай мэргэжэлдэ һураха;

8-9-дэхи класс дүүргэһэн бэсэгдэе малар-штукатурай, штукатур-облицовщик-плиточникэй мэргэжэлтэй болохо. Һуралсалай болзор 1,5—2 жэл (дунда һуралсалай болохогүй);

10 класс дүүргэһэн хүбүүд, бэсэгдэе малар-штукатурай, штукатур-облицовщик-плиточникэй мэргэжэлнүүдтэ һураха (һуралсалай болзор 10 һара).

Ондоо тээһээ өрөһөн хүнүүдтэ хамтын байра үгтэхэ. Практикын үедэ хүдэлһэн һу-

рагшад хүдэлжэ олоһон салин хүлһэнһөө 50 процентынь өбөхэ. Бүхы һурагшад миннэ хоолоор, хубсаһаар, городской транспортаар түлөөһэгүйгөөр абахаар хангагдэхэ.

Училищы дүүргэгшэдтэ Ленинградта мэргэжэлээрнэ ажл, гэр үгтэхэ.

Шалгарһан тэмдэгтэй диплом абатһан һурагшад дээдэ болон тусхай дунда һуралсалай заведеһинүүдтэй үдэрһинь, үдэһиньшье отделенинүүдтэ орохо бүлюу эрхтэй байха.

Училищы спортивна һайн бээзэтай, «Трудовые резервы» ВДСО-һоо элдэб секцинууд хүдэлдэг. Училищыда интернациональ-

хани барисанай клуб эмхидхэгдэнхэй. Училищы Риза хотын А. Хектоерой нэрэмжтэ профтех-һургуулитэй (ГДР) танилсалгын практика гарамын тула жэл бүхэндэ делегацинуудыг элалдадаг. Сентябрьн 1-һээ тээһэнүүд эхилхэ.

Орохын түлээ удаадахи документнуудыг эльгээхэ: паспорт гү, али, пропискэһаа гарамын тухай тэмгэтэй түрэн тухай үнэмшэлгэ, һуралсал тухай документ, медсправка (286 формын), гэр бүлэ тухай справка, 3х4 хэмжээнэй 6 фотографи, туберкулез үбшэ аргалдаг, психоневрологическа диспансернүүдһээ справка.

Документнууд почтоор эльгээгдэхэ гү, али үгэ гэдэл, өөрөө асаржа үгтэхэ.

Училищын адрес: 197046, Ленинград, Куйбышевэй үйлсэ, 29, 91-дэхи ПТУ. Абалгын комисси — телефон 230-86-26.

ШЭНЭ КООПЕРАТИВ

Хэрбээ гэртэтай хуушарһан, хэрбээ гарамын тэһэтэнүүд, журналууд, тетрадинүүд гэхэ мэтэн эхээр сугларһан байгаа һөөн, тэрэннэ тушааха аргатай болобот. Февралын 6-да, вторникто, 3-71-24 телефоноор 14 сарһаа 16 сар хүртээр хонходоходотнай болохо. Турбадахи интернат һургуулины дэргэдэ «Хуушан саарһан» гэхэн һургуулины шэнэ кооператив нээгдэжэ, тэрэнэй гэшүүд лавтай зохиод сарта тэндэ эржэ, хэрбээ гарамын саарһан-етнай абаха.

Кооператив һаянхал тогтоонхожо байна. Тимэһээ мүнөө дээрэ Октябрска районой хүн зонһоо мэдүүлгэнүүдье абана.

Үшөө дахин ингэжэ һанууллабди: февралын 6-һаа эхлээд, вторник бүхэндэ 14 сарһаа 16 сар болоотор «Хуушан саарһан» гэхэн һургуулины кооперативай диспетчертэ хандахадотнай болохо.

СУГЛАРҢАН МУНГЫЕ— ХҮҮГЭДТЭ

ҮНГЭРХЭН, субботодо П. И. Чайковскийн нэрэмжтэ концертын зал соо «Бурятшвейбы» нэгэдэл 1990 оной моодо хэруулаа.

Элдэб гоохон хубсаһануудыг хэруулгын һайндар, хоер часай туршада үргэлжлөө. Зал соо бэсэгдэһе, элээрнүүдһье нилээд олон байгаа. Заримашуу өөртөө таарһан моодо шалхтэ эрээ ёһотой. Нүгөөдүүлһынь юрэл гоёор, моодноор оёһон хубсаһануудыг хараха дуратайгээр эрэнгүй яахэб дээ. Моодо гэшэмнэй элдэб, анзын байдаг гэшэ. Энэһье удаа моодноор, гоёор оёдоһон элдэб хубсаһанууд хэруулагдаа. Жэшээхэдэ, «Метелица» гэхэн шэнэ атальегай арһаар оёһон зүйлнүүд түрүүһинхэ хэруулагдаба. Ямаргаар оёдоһон пальто хэбэртээ, үдэр бүри үмдэхэб, баяр ёһололой үдэр ямар хубсаһа үмдэхэб гэхэ мэтэ асуудалнуудтэ нэгэдэлэй коллектив хэриусаха гэжэ оролдоо.

Үнгэрхээ болон үрэмдэ жэлнүүдтэ сэгэр һайхан дэһиниүүдэй конкурсиудта хэбэдалсаһан бэсэгдэ шэнэ моделинүүд хэруулаа. Соелой институттай бэгшэ Юрий Шекуное зүжэглэмэл наада бэлдээ. Тэрэ һайн дураараа эдэбхи үүсхэлтэйгээр энээнэй түлөө хам ороо юм. Тэрэнэй бэлдэһэн наадыг харагшад һонирхон хөрһөн байха.

«Бурятшвейбы» нэгэдэлэй ахамд уран зурагшад-модельер Лариса Дагдэмова моодонуудыг хэруулдаг ёһотойл театртэй болохо тухай хүснэ.

Имнэ һайндар эмхидхэжэ, нэгэдэлэй коллектив өөрингөө «продукцие соносхон хэруулха гэхэн хүсэл эрмэлзэлтэй байгаагүй. Энэ һайндар эмхидхэлгээ ороһон бүхы мүнэ зөөри «Энэрхы сэдхэл» гэхэн счедто эльгээгдэхэ.

Манай порр.

он, служащий для развращения войск с целью перехода в наступление. 17. Безмоторный летательный аппарат.

ЯНВАРИН 27-ДО ТОЛИЛОГДОН КРОССВОРДЫН ХАРИУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 7. Валторна, 8. Затишник, 10. Кварц, 11. Диксон, 12. Кошкин, 15. Укор, 17. Маховик, 18. Галс, 19. Трансформация, 22. Слух, 23. Олчарка, 24. Ирак, 27. Эбонит, 28. Ягартан, 29. Чекан, 31. Документ 32. Трафарет.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Тартинка, 2. «Восток», 3. Юнак, 4. Палец, 5. Нихром, 6. Шиншиллэ, 9. Палеоботаника, 13. Барсова, 14. Ритмика, 16. Рерих, 18. Гаити, 20. Альбинос, 21. Харантар, 25. Цильма, 26. Строчка, 29. Чаны, 30. Нара.

КИНО

«ДРУЖБА»
ДО ПЕРВОЙ КРОВИ—9-40,
СПАЛЬНЫЙ ВАГОН—11-30,
13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40.

«РОДИНА»
МУЛЬТФИЛЬМЫ—10, 16, ЖИ-
КИНА ДИНАСТИЯ—12, 13-40
(удл.), 18-10, 19-40 (удл.), 21-40.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал—ПОЛЕТ НАВИГА-
ТОРА—9-30, 11-20, 13-10, 15
(удл.), 17-20, 19-10, 21. Зеле-
ный зал—МАСКИ—10, 12, 14,
16, 18, ИЗ ЖИЗНИ ФЕДОРА
КУЗЬКИНА (2 серии)—20.

«ЭРДЭМ»
СМЕХ И ГОРЕ У БЕЛА МОЯ
—9-40, 11-10, 12-40, 14-10, И
ВСЯ ЛЮБОВЬ—15-40, 17-40,
19-40, 21-30.

КРОССВОРД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Периодическое понижение уровня моря. 4. Одновременный ход двух фигур в шахматах. 6. Полярный исследователь. 8. До выборов... после выборов — депутат.

тат. 10. Рельсовая повозка для перевозки грузов и пассажиров. 11. Минеральная вода. 12. Созвездие Северного полушария. 13. Отпечаток штемпеля. 15. Сорт винограда. 16. Лицо, склонное к пенике, распространению ложных слухов. 18. Вдыхание с лечебными целями паров, газов, распыленных жидкостей. 19. Город во Владимирской области.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Часть оптического прибора. 2. Временная стоянка войск. 3. Минерал, поделочный камень. 4. Великий грузинский поэт XII в. 5. Помещение для чтения лекций. 6. Грузинский многострунный музыкальный инструмент. 7. Сани для езды на собаках, оленях. 8. Вид войлока. 9. Большая проезжая дорога. 13. Устройство перекрывающее движение транспорта и пешеходов. 14. Укрепленный рай-

он, служащий для развращения войск с целью перехода в наступление. 17. Безмоторный летательный аппарат.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Калан-переводов — 2-40-57, корректор даришвили, 23. Телефоны: ам. редактора — 2-34-06, секретаря — 2-34-41, отделов: идеологический — 2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования — 2-40-57, корректор ская — 2-35-74.

ДОЛООН ХОНОЛГО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮД ТЭ ГАРАДАГ

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета бурятской АССР по делам издательства, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. H-00315.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.